

naukam.triada.in.ua

НАУКОВЕ МИСЛЕННЯ

Громадське об'єднання «ВЕКТОР ПОШУКУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ
учасників двадцять сьомої всеукраїнської
практично-пізнавальної конференції

"НАУКОВА ДУМКА СУЧАСНОСТІ І МАЙБУТНЬОГО"

Дніпро, 2019

ЗМІСТ

Галузь: «Філологія»

Діденко І.А. ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АНГЛІЙСЬКОГО ГУМОРУ	3
Добрянська Д.І. ФОРМУВАННЯ МОВНОГО ІМІДЖУ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ	6

Галузь: «Перекладознавство»

Кривошесва К.С. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНИХ БІБЛЕЇЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ	9
--	---

Галузь: «Педагогіка»

Балабан О. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ	12
Вітковська М.О., Бартків О.С. ВИХОВНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ НА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ	14
Клімішина І.Л., Бартків О.С. ВИХОВНА СИСТЕМА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	17
Лешків Л.М. ОСНОВНІ ІДЕЇ СУЧАСНОГО ОЛІМПІЗМУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	19
Саприко Л.М. РУХЛИВІ ТА СПОРТИВНІ ІГРИ, ЯК ЗАСІБ І МЕТОД ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ	22
Шастків А.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНО-ХУДОЖНІХ СВЯТ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	27

Галузь: «Інформаційні технології»

Периста К.Е. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ	29
-------------------------------------	----

Галузь: «Географія»

Голуб Ю.М. ЧИННИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ	33
Грицько Т.В. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	35

Галузь: «Сільське господарство»

Бутенко А.О., Дядечко А.В., Приймак А.Ю., Курило В.М. МІНІМАЛІЗАЦІЯ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ ТА ПРЯМА СІВБА - ІНТЕНСИФІКАЦІЯ В ЕКОЛОГІЧНОМУ РАКУРСІ	38
Бутенко А.О., Лященко О.С., Харченко В.В., Машенко О.А. НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ПЕРЕЗИМІВЛІ ОЗИМИХ КУЛЬТУР ТА ЗАХОДИ БОРОТЬБИ З НИМИ	41

«Наукова думка сучасності і майбутнього» (18 - 24 лютого 2019р.)

Галузь: «Філологія»

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АНГЛІЙСЬКОГО ГУМОРУ

Діденко Ірина Анатоліївна
студентка
ЖДУ ім. Івана Франка
Україна, м. Житомир

Анотація: стаття присвячена визначенню поняття та особливостей національного англійського гумору. В даний час вивчення та розуміння гумору як лінгвістичного явища набуває особливої важливості з позицій лінгвокультурології; незважаючи на значний інтерес до вивчення гумору в різних дискурсах, лінгвокультурні особливості та засоби, прийоми його вербалізації вивчені недостатньо повно в сучасній лінгвістиці. В результаті розгляду поняття «національний англійський гумор», було визначено що, цей гумор відрізняється скритністю і недомовленістю, через що людині, далекій від англійської культури складно зрозуміти багато тонкощів гумору. Головними формами комічного вважаються гумор і сатира - так звані «полюса сміху». Це дало підставу вважати, що дискурс може бути розглянутий одночасно і як процес, і як результат у вигляді фіксованого тексту.

Ключові слова: гумор, національний англійський гумор, гумористичні тексти, гумористичний ефект, британський гумор, гумористична форма, анекдот, класифікація анекдотів.

Гумор - один з концептів англійської національної картини світу. Він багато в чому залежить від властивих англійцям ментальних характеристик, традицій і ціннісних установок.

Національний англійський гумор досліджується в різних аспектах. Специфіка і особливості англійського гумору представлені в роботах І.В. Вержинської «Лінгвокультурологічний аналіз британського та американського гумористичного фентезі », О.К. Ільїної «Особливості англійських жартів», Е.В. Шабуніна «Англійський гумор як лінгвокультурне явище (на матеріалі творчості П. Г. Вудхауза)», В.П. Шестакова «Англійська література і англійський національний характер», К. Fox "Watching the English. The Hidden Rules of English Behavior ", S. Friedman " The cultural currency of a 'good' sense of humour: British comedy and new forms of distinction ", A. Glyn " The Blood of a Britishman "

Засоби досягнення гумористичного ефекту досліджуються в роботах Е.Е. Жук «Лінгвокультурна специфіка вербалізації комічного в мові творів О. Генрі і П.Є. Вудхауза », Ю.П. Королевої «Роль просодії в реалізації гумору та іронії в британському публічному мовленні», О.В. Мішиної «Засоби творення комічного у відеовербальному тексті на матеріалі англійського гумористичного серіалу «Monty Python Flying Circus» і «Фонетичні засоби творення комічного в англійському відеовербальному тексті », J. Blake " Playing with words ".

Гумористичні тексти стали об'єктом дослідження А.А. Проскуреної «Прецедентні тексти в англійському гумористичному дискурсі».

Найбільш фундаментальними науковими працями вважаються дослідження А.В. Карасика «Лінгвокультурні характеристики англійського гумору» і М.А. Кулинич «Семантика, структура та прагматика англійського гумору, які служать базисом для нових робіт з вивчення англійського гумору».

В даному дослідженні вперше національний англійський гумор вивчається в діахронічному аспекті.

Англійський гумор володіє релевантними особливостями універсального гумору, а також гумору тих соціальних груп, з яких складається англійська нація. Сума найбільш характерних ознак цих груп і дозволяє зробити висновок, що перед нами - саме англійський гумор.

Традиційна консервативність англійського характеру ускладнює аналіз англійського національного гумору і робить його суперечливим завданням, оскільки типова стриманість англійця приховує його справжнє ставлення до подій. Реальне ставлення проявляється на межі

напівжартівливого натяку. Гумор у англійців проявляється швидше в усмішці, ніж в гучному сміху.

Національний кодекс поведінки англійця наказує йому бути незворушним, чемним і підкреслено ввічливим, тобто намагатися бути серйозним у всіх життєвих ситуаціях. Однак прийнята комунікативна поведінка не перешкоджає англійському гумору вважатися зразковим.

Специфіка англійського гумору в значній мірі полягає в тому, що продуцент не повинен показувати своїх комунікативних намірів, це балансування між серйозним і напівсерйозним спілкуванням, саме така дискурсивна невизначеність і створює передумови для постійного переосмислення всієї ситуації [1, с. 477].

Проте, національний англійський гумор можна відрізнити за багатьма специфічними ознаками. Так, помітна симпатія до об'єкта осміяння - одна з характерних рис англійського національного гумору. Він не асоціюється з грубими або нахабними жартами і мізантропією.

Оснovoю англійського гумору становить англійська тактовність. В цілому, почуття такту можна вважати невід'ємною рисою характеру англійця, що передбачає недомовленість, тонкі натяки, відсутність прямих нападок, спрямованих на висміюваний об'єкт. Якщо англійцю необхідно відреагувати негативно, то він висловлює своє невдоволення не за допомогою різких висловлювань, а за допомогою зауважених описів і порівнянь. Завдяки цьому, англійські гумористичні тексти наповнені евфемізмами.

Національний англійський гумор відрізняється скритністю і недомовленістю, через що людині, далекій від англійської культури складно зрозуміти багато тонкощів гумору. Для повного розуміння англійських жартів необхідно не тільки володіти мовою на високому рівні, а й володіти значними фоновими знаннями про англійську культуру і національний менталітет.

Британський гумор визначають словом *understatement* - стриманість, недомовленість. До нашого часу стереотип про британську стриманість пішов в минуле, проте він наполегливо зберігається в туристичних буклетах і шкільних підручниках. Потрібно розуміти, що їх гумор характеризується не тільки виключно усмішками або іронічними зауваженнями, які важко піддаються перекладу [3, с. 197].

А.В. Карасик виділяє наступні причини нерозуміння англійського гумору: адресат

1) не сприймає ситуацію як таку, що включає внутрішню невідповідність, не усвідомлює абсурдність або дивний стан речей;

2) чітко розуміє внутрішню невідповідність у ситуації, але вважає, що гумор як м'яка форма критики до такої ситуації не відноситься, оскільки предметом осміяння виявляються надцінності даної культури; для англійської лінгвокультури це перш за все індивідуальна незалежність, антифаталізм, високий емоційний самоконтроль [1, с. 215].

Типовими темами для створення жартів в Англії можуть служити прихильність англійців традиціям, наприклад, чаювання о 5 годині вечора, також тема погоди [4, с. 210]. Англійцям властиво робити об'єктами гумору знаменитостей: членів королівської сім'ї, політиків, артистів, спортсменів [1, с. 218].

Британці вкрай делікатно ставляться до властивого їм гумору, вважають його національним символом і з невдоволенням ставляться до його оцінки з боку іноземців. Відзначивши у жителя туманного Альбіону відсутність почуття гумору, ви завдасте глибокої образи. У Великобританії вдалося зробити національний гумор своїм брендом, присудивши йому статус тонкого, інтелектуального і вкрай складного для розуміння [5, с. 301].

Причина унікальності і самобутності англійського гумору бачиться деяким дослідникам у взаємозв'язку національного характеру і кліматичних умов на британських островах. Можливо так звана «Атмосфера туману» (*atmosphere of haze*) сприяє тому, що все бачиться в деякому серпанку, згладжуються гострі кути, змиваються яскраві фарби.

Як відомо, самі англійці вважають гумор однією з головних рис національного характеру («*the greatest British national assets*») [6, с. 299] і зараховують його до одного з обов'язкових елементів повсякденного спілкування («*a public virtue*»). Типові приклади англійського гумору можна знайти як в художній прозі, так і в виступах відомих ораторів і політичних діячів, і в повсякденному житті. Як зазначає англійський антрополог і дослідник національного характеру Кейт Фокс, в англійській мовній культурі гумор та іронія настільки поширені, що в будь-якій,

навіть побутовій, розмові завжди присутня насмішка, іронія, самоіронія, применшення, недомовленість [7, с. 375.].

Дослідники англійського гумору відзначають, що його своєрідність відображають такі особливості національного характеру англійців як нелюбов до крайнощів, стриманість, схильність до компромісу і зменшенню; самоконтроль, страх повернути загальну увагу і опинитися предметом глузувань; схильність до так званих «дистанціюючих» прийомів в спілкуванні.

Виходячи з національно-специфічних особливостей англійців, виділяють види гумору, найбільш характерні для англійської мовної культури, які включають в поняття «англійський гумор» До них відносяться-применшення (understatement), перебільшення (overstatement), самоіронія (self-deprecation), абсурд і наївні форми смішного (лічилки, лімерики), похмурий гумор (grim humour).

Британський гумор вважається ознакою аристократії і елегантності. Дослідники стверджують, що в основі британського гумору лежить старовинна властивість британців приховувати свої емоції. Про це можна судити виходячи з творів англійських літературних класиків. Іноді британцеві властиво лише м'яко посміхнутися, в той час як в Україні або Німеччині на жарт прийнято реагувати гучним і відкритим сміхом. Більш того, британський гумор, на відміну від американського, не прийнято афішувати. Так, на полицях книгарні ви не знайдете рубрики під назвою «Британський гумор». Прийнято вважати, що реклама вбиває гумор і його не варто продавати як простий товар [5, с. 275].

Варто відзначити гумористичне ставлення англійців до ірландців і шотландців. Через свою незвичайну жадібність і торгівлі нахили шотландці часто виявляються об'єктом для насмішок. Також відзначається деяка грубість шотландських жартів в їх порівнянні з англійськими жартами, а також відома любов шотландців до чорного гумору. В англійських анекдотах ірландець представлений образом людини, яка протистоїть усім законам і правилам, тобто є дзеркальним відображенням законослухняного англійця [4, с. 210]. В.І. Карасик відзначає, що в англійській мовній свідомості шотландці та голландці відрізняються завищеною скупістю, а ірландці - нераціональністю, разом з тим скупість досить часто висміюється, а імпульсивність і дивна логіка поведінки рідко зв'язуються з марнотратством стосовно ірландцям [1, с. 218].

Відзначається така риса англійського гумору як його негативний характер. Найбільш частими проявами негативного гумору є сарказм і самозасудження, що відноситься як до чоловічої, так і до жіночої частини населення Англії [8, с. 38].

Британське почуття гумору має багато різних форм. На найпростішому рівні гумор виражається в фарсі - грубому плоскому жарті, в її фізичному і наочному вираженні, як це роблять клоуни в цирку і комедійні актори. Такий наочний гумор часто виходить за всі межі і в цьому виді може варіювати від образу чоловіка в жіночій сукні до комічних пародій знаменитої особистості [2, с. 196].

Нижчим рівнем британського гумору вважається «брудний» або «туалетний» гумор, особливо коли він приймає форму погано приховуваного натяку або гри слів. Як предмет такого гумору виступають статеві стосунки або фізіологічні відправлення, мова буває часто примітивною, з великою кількістю «нехороших» слів [2, с. 196].

Вища ступінь британського національного гумору - вміння сміятися над самим собою, ця якість вважається гідністю, а на жарт на свою адресу не прийнято ображатися. Вони схильні висміювати свої характерні риси менталітету, такі як незворушність, серйозність; потішаються над власними помилками і промахами. Також цей найвищий ступінь характеризується наявністю дотепних спостережень про життя суспільства [2, с. 196].

Виділяється так званий «хворий» або «чорний» гумор, де темами жартів можуть бути ядерна війна, фізична неміч або недуга, тобто ті теми, які обговорюються за зачиненими дверима [2, с. 196].

Клоунський і фіглярський гумор також дуже популярний на радіо і телебаченні в Британії. Глядач може побачити маніакального Безіла Фолтена, власника готелю, де гості піддаються тяжким приниженням, або актора Роана Еткінсон в ролі містера Біна або середньовічного аристократа в серіалі «Чорна гадюка». Крім цього, часті персонажі комедійних британських ситкомів - це невдахи, які намагаються змінити своє життя на краще [2, с. 196].

Анекдот як стереотип відкриває величезну кількість можливостей репрезентації національних картин світу різних народів. Слідом за В.В. Налимовим ми розуміємо анекдот, як «короткий гумористичний текст, ефективність якого полягає в механізмі смислового зсуву значень слів. Важливою рисою анекдоту, як тексту, є прагнення до ущільнення інформації, так що частина інформації залишається «за кадром», і слухач здогадується про неї сам, виходячи з натяків на неї, виражених в усній формі. Знаходження сенсу слухачем і є розгадкою анекдоту». На даний момент анекдот є єдиним, таким, що розвивається жанром міського фольклору. Його особливість полягає в анонімності, оскільки анекдот, як правило, не має автора, будучи перевернутим стереотипом, фрагментарно виражає національні стереотипи і, отже, картини світу.

Уміння жартувати - чудова риса англійців. Життєстверджуючий гумор допомагає їм у вирішенні складних проблем, попередженні агресії і конфліктів, зняття стресу і багато іншого.

Таким чином, гумор англійців відображає риси їх національного характеру (скритність, тактовність, завуальованість, абсурдність), висловлює культурні і суспільні цінності, володіє різноманітними формами (анекдоти, різноманітні жарти).

Гумор - найважливіший феномен в англійській національній картині світу, який залежить від властивих англійцям ментальних характеристик, традицій і ціннісних установок.

Література

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Монография. М.: Перемена, 2002. 477 с.
2. Карасик А.В. Лингвокультурные характеристики английского юмора: дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.04. Волгоград, 2001. 196 с.
3. Шабунина Э.В. Английский юмор как лингвокультурное явление (на материале творчества П. Г. Вудхауза) // Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина. 2012. Т.1. Вып.1. С. 196- 203.
4. Жук Е.Е. Лингвокультурная специфика вербализации комического в языке произведений О. Еенри и П.Е. Вудхауза: дис. ...канд. филол. наук: 10.02.19. М., 2016. 218 с.
5. Шестаков В.П. Английская литература и английский национальный характер. М.: Нестор-История, 2010. 312 с.
6. Glyn A. The Blood of a Britishman. London: Hutchinson Of London, 1970. 328 p.
7. Fox K. Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour. London: Hodder, 2005. 426 p.
8. Skrhova V. An Analysis of English National Character with Main Focus on Social Inhibitions: Bachelor Thesis, Brno: University Brno, 2015. 49 p.

ФОРМУВАННЯ МОВНОГО ІМІДЖУ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Добрянська Дар'я Сергіївна
студентка ЖДУ імені Івана Франка
м. Коростишів

Анотація: Дана стаття присвячена актуальній проблемі сучасної соціолінгвістики - створення політичним діячем власного іміджу з використанням стратегій, тактик і технік самопрезентації. У статті проводиться комплексна схема процесу самопрезентації та аналіз особливостей політичного дискурсу на матеріалі виступів американських президентів.

Ключові слова: політичний дискурс, самопрезентація, імідж політика, передвиборча кампанія, мовна стратегія, тактика, техніка.

Політичний імідж - особливий вид іміджу, що включає в себе як загальні політичні та психологічні характеристики, властиві іміджу взагалі, так і особливі ознаки, властиві лише конкретному різновиду політичного іміджу. Говорячи про політичний імідж, фахівці нерідко

визначають його як цілеспрямовано сформований і пропагований образ кандидата, партії, громадського чи політичного руху, забуваючи про те, що імідж в політичній сфері існує як феномен масової свідомості незалежно від реалізації передвиборчих технологій, а іноді і всупереч їм.

Актуальність даної теми визначається тією роллю, яку відіграють в нашому сучасному житті політика, політичні висловлювання і політичні діячі, постійно використовують в своїх виступах певні техніки самопрезентації. У зв'язку з цим представляється необхідним систематизація накопичених знань про процес самопрезентації, її фактори і техніки реалізації, а також створення адекватної моделі процесу самопрезентації в ситуаціях взаємодії в ході політичного дискурсу.

Англійська дослідниця Елері Семпсон говорить про особистісний імідж як про поєднання ряду зовнішніх і внутрішніх факторів, які заданий самоімідж, імідж, що сприймається і необхідний імідж. Ця типологія відображає погляд на імідж з різних позицій: з боку свого «я» і з боку інших людей, з боку реалій і з боку бажань [5]. Самопрезентація є засобом формування образу Я, створення іміджу. Одночасно, вона завжди повинна відповідати певному іміджу, тобто в опозиції 'імідж - самопрезентація' перше поняття буде визначальним, хоча і безпосередньо залежить від другого.

Стратегія самопрезентації визначається на мотиваційному рівні, на рівні мети відбувається вибір конкретної тактики (а саме мікроролей суб'єкта самопрезентації, які необхідно актуалізувати). На заключному рівні відбувається безпосередня реалізація технік самопрезентації, що включають в себе мовні / немовні і прямі / непрямі способи самопрезентації [1].

Дослідження політичного дискурсу дозволяють висунути уявлення про самопрезентації політика як свого роду двухкомпонентної інтенціональної структури, в якій спрямованість суб'єкта на себе поєднується з спрямованістю на іншого.

Перша складова передбачає самохарактеризацію: суб'єкт спрямований на себе, говорить про себе, що, очевидно, в інших контекстах (не політичний) може здійснюватися і без будь-якого наміру провести конкретне враження і вплинути на адресата мовлення.

Друга складова - вплив - передбачає прагнення, охарактеризувавши себе певним чином, справити враження на партнера по комунікації (або аудиторію) і через це впливати на нього.

У структурі самопрезентації обидві інтенціональних складові нерозривно пов'язані між собою, причому, з огляду на провідну роль спрямованості на партнера в спілкуванні, можна говорити про наявність ієрархії: спрямованість на себе, яка є базовою в процесі самопрезентації, відчуває модифікуючий вплив спрямованості суб'єкта на співрозмовника, набуваючи, тим самим, конкретне співвіднесені з адресатом вираз. Відповідно до інтенції впливу суб'єкт самопрезентації вибирає конкретну мовну стратегію [3].

Мовна стратегія визначає семантичний, стилістичний і прагматичний вибір мовця. В основі мовного іміджу політика лежать мовна та змістова складові. Змістова підстава - це інформативна частина текстів, які вимовляються політичним діячем. Одиницями, включеними в зміст мовного портрета політика, є: 1) концепти, використовувані в функції ключових слів, 2) гасла, 3) модель справжнього, 4) модель майбутнього, 5) модель минулого [2].

Вплив на громадську думку в період передвиборної кампанії з метою популяризувати політика передбачає використання маніпулятивних прийомів. Маніпуляція в політичній сфері виключає міжособистісний характер, маючи на меті вплив на широкі маси. Вона часто навмисно спотворює реальний стан речей шляхом замовчування одних фактів і нав'язливою демонстрації інших. Ідеалізація або, навпаки, дискредитація майбутнього і сьогодення в текстових моделях служать прикладами такого маніпулювання. Під час передвиборної кампанії політконсультанти кожного з кандидатів формують його образ, який повинен оптимально задовольняти уявлення і потреби виборців. Особливо значима в зв'язку з цим політична реклама. Її текст, характеризуючись відносно коротким «життєвим» циклом, прагне до максимальної змістовності та оригінальності. Сфера політичного спілкування коригує композиційні норми рекламного тексту. Зачин, інформаційний блок і довідкові дані часто виключаються. Роль ведучого компонента відводиться слогану, формою якого виступають гасло або девіз.

Найцікавішим об'єктом є гасла. Вони дозволяють політику бути змістовно впізнаним і відмінним від будь-якого зі своїх опонентів. Гасла стають особливо актуальними в передвиборних кампаніях. Наприклад, гасла передвиборчої кампанії Б. Обама: «YES WE CAN» і «CHANGE WE CAN BELIEVE IN».

В цілому, гасло складений дуже грамотно, хоча Обама не був першим, хто використав його. Спочатку гасло звучало на іспанському і був виголошено в 1972 році Цезарем Чавесом на зборах Американського Об'єданого союзу фермерів (Amersca's United Farmworkers Union). Прихильники Обама виправдовують його тим, що гасло перегукується з історією країни і ще яскравіше виражає ідею об'єднання націй в цій країні. Він звучить позитивно і переконливо. У ньому гаслі тримаються головні слова - «we», «believe», «change», які вбирають в себе все «надеж chnge», яке вбирають в себе все надійний», які вбирають в себе всі надії американців на нового кандидата. Також в гаслі не міститься прізвище - Обама, що підвищує шанси президента не тільки постійно апелювати до свого народу, але й не приймати на себе всієї провини повністю в разі невдачі (на Обаму дійсно була покладена колосальна відповідальність, пов'язана зі світовою фінансовою кризою, війною в Іраку і т.д.) [2].

Для реалізації своєї мовної стратегії і різних тактик (мікроролей) Обама застосував наступні техніки самопрезентації:

- інформація (повідомлення точних даних і фактів), наприклад: *"It's been almost ten years since I first ran for political office. I was thirty-five at the time, four years out of law school, recently married and generally impatient with life"* [4].

- кооперація (залучення до участі): *"What binds us together is greater than what drives us apart"* [4].

- самокритика: *"The longer you are the senator, the narrower the scope of your interaction is"* [4].

- самозбереження: *"This is not to say that I know exactly how to do it - I do not. Although I discuss in each chapter a number of our most pressing policies and suggest in broad strokes the path I believe we should follow "* [4].

- заспокоєння аудиторії: *"I told them government could not solve all their problems, but with a slight change in priorities, we can make sure every child has a decent shot at life and meet the challenges we faced as a nation"* [4].

- опис (презентація себе, своїх навичок і досягнень, переваг і убож і досягнень, переваг і убож і досягнень, переваг і убож досягнень, переваг і переконань, свого соціального статусу): *"My several friends suggested that I run, thinking that my work as a civil rights lawyer and contacts from my days as a community organizer would make me a viable candidate "* [4].

- обіцянки: *"I want to be absolutely clear about this, because this has come up in a series of debates: I will remove all our combat troops, we will have troops there to protect our embassies and our civilian forces and we will engage in counter terrorism activities"*

Набір певних тактик і технік багато в чому залежить і від обговорюваної або презентованої теми. Тому потрібне накопичення значного матеріалу контент-аналізу для вироблення уявлень про типи малюнків, адекватних характеру людини, обговорюваної ситуації або іншим моментам комунікації.

Література

1. Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1993. – 522 с.
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
3. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика. – М.: Аспект Пресс, 1994. – 207 с.
4. Інтерв'ю з Джоном Маккейном і Бараком Обамою. Режим доступу: http://jeffreycgoldberg.theatlantic.com/archives/2008/05/mccain_on_israel_iran_and_the_1.php.
5. Chilton P.A., Schaeffner C. Discourse and politics. // Discourse Studies: A multidisciplinary introduction. T.A. van Dijk (Ed.). – London, 1997. – Vol. 2: Discourse as Social Interaction. – P.206-230.

Галузь: «Перекладознавство»

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНИХ БІБЛЕЇЗМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Кривошеєва Катерина Сергіївна
Житомирський Державний Університет імені Івана Франка
Житомир

В статті розглядаються способи передачі алюзії при перекладі безеквівалентних біблеїзмів. Показано, що біблеїзми, які зберегли свою образність, вживаються в якості алюзій на Біблію, і при перекладі використовуються заміна біблеїзму англійської мови аналогічним біблеїзмом або фразеологізмом української мови і додавання біблеїзма. Що стосується біблеїзмів, які втратили свою образність, вони набувають іншого значення і перетворюються на штампи. При їх перекладі застосовується метод описового перекладу.

Ключові слова і фрази: переклад; біблеїзми, які зберегли свою образність; біблеїзми, втратили свою образність; інтертекстуальність; алюзії.

Біблійні фразеологізми становлять велику частину фразеології у багатьох мовах світу. В тій чи іншій формі на Біблію в своїх творах посилаються багато західних письменників і журналістів, а також активно використовують біблеїзми як назви творів і статей.

Одним із способів залучення інтертекстуальних зв'язків з Біблією є алюзія. Використовувані в тексті алюзії, або прямі цитати з Біблії, є інтертекстуальними елементами. Теорія інтертекстуальності передбачає, що між усіма створеними в одній культурі текстами існують численні зв'язки, і використання цих зв'язків дозволяє авторам створювати додаткові шари сенсу [4]. Збереження в перекладі інтертекстуальних елементів - одна з найважчих завдань, яку доводиться вирішувати перекладачеві.

Досить велику групу в англійській мові представляють біблеїзми, які мають еквіваленти в українській мові. Переклад таких біблеїзмів не викликає труднощів, оскільки в більшості випадків використовується відповідний еквівалент. Наприклад: *forbidden fruit* - заборонений плід, *promised land* - земля обітована, *daily bread* - хліб насущний, *to worship the golden calf* - поклонятися золотому теляті [1; 7].

Однак частина біблеїзмів прижилася тільки в англійській мові. Вони складають досить велику і найважчу для перекладу групу. Серед англійських біблеїзмів, що не мають еквіваленту в мові перекладу, можна виділити:

- біблеїзми, які зберегли свою образність. Такі біблеїзми широко поширені, в різних типах тексту і функціональних стилях. Їх використання надає розповіді образності, багатоплановість і експресивність. Таким чином, завдання перекладача полягає в передачі образності і збереженні алюзії на текст Біблії. В цьому випадку при перекладі біблеїзм англійської мови замінюється аналогічним біблеїзмом української мови, фразеологізмом, або застосовується метод описового перекладу;

- біблеїзми, втратили свою образність. Останнім часом багато біблеїзмів, вже давно увійшли в мову, втрачають свою образність і набувають іншого значення, перетворюючись на штампи. У таких біблеїзмів нейтральне стилістичне забарвлення, вони переводяться в залежності від контексту. Інтертекстуальні елементи в тексті перекладу не зберігаються.

Розглянемо способи перекладу біблеїзмів, що зберегли свою образність, на прикладі перекладу англійського біблеїзму *land of milk and honey*:

land of milk and honey [7] - країна процвітання і достатку, благодатна земля [1];

milk and honey (idiom) [7] - процвітання і достаток [1].

В українській мові цей біблеїзм не має відповідності.

В Біблії:

«I am come down to deliver them out of the hand of the Egyptians, and to bring them up out of that land unto a good land and a large, unto a land flowing with milk and honey» [5]. / «І йду визволити його з єгипетської руки, та щоб вивести його з цього краю до Краю доброго й широкого, де тече

молоко і мед» (Вих. 3: 8). Англійські біблеїзми часто вживаються в атрибутивних конструкціях: *land of milk and honey; life of milk and honey; time of milk and honey; dreams of milk and honey.*

Приклади вживання взяті з корпусу BNC (British National Corpus / Британський національний корпус) «Phrases in English» [8]:

(1) «... *with dreams of milk and honey by Patrick Neate*» [Ibidem]. / ... з мріями про молоко і мед Патрік Ніт.

(2) «Plus, a life of milk and honey - a Hindu woman remembers an idyllic childhood ...» [Ibidem]. / І життя повна достатку - індійська жінка згадує прекрасне дитинство ...

(3) «*Perhaps, but not all economists think late одна тисяча дев'ятсот дев'яносто один and early один тисячу дев'ятсот дев'яносто дві will be a time of milk and honey*» [Ibidem]. / Можливо, не всі економісти вважають, що кінець 1991 і початок тисяча дев'ятсот дев'яносто другого буде періодом процвітання. Такі конструкції вимагають підбору підходящого по стилістиці варіанту українською мовою в залежності від контексту.

Розглянемо кілька прикладів перекладу цього біблеїзму з англійської мови на російську:

(1) «*Claire's own ancestors arrived in the Holy Land from Venice over 500 years ago but now she wonders if there is still a future for them all in this fabled land of milk and honey*»[8]. / «Предки Клер, від яких у неї залишилася католицька віра, п'ять століть тому приїхали на Землю Обітовану з Венеції. Сьогодні про молоко і мед не йдеться. Клер і її чоловік не знають, яке майбутнє чекає їх дітей» [2].

(2) «*The former land of peace and serenity, flowing with milk and honey, has become a land flowing with blood and tears*» (*Sketch Engine, UN Security Council, 19.10.2006*) [9]. / «Земля, яка колись була землею миру і спокою з молочними ріками та медовими берегами, перетворилася в землю, по якій ллються кров і сльози» [Ibidem].

(3) «*Often referred to as a land of milk and honey, Palestine has instead had too much bloodshed and tears*» [Ibidem]. / «Замість того щоб бути благодатною землею, як нерідко описують Палестину, вона є землею кровопролиття і сліз» [Ibidem]. У першому прикладі підстановка відповідного варіанту з синодального перекладу - «земля, де тече молоко і мед» - не була б вдалою, так як навряд чи була б розпізнана читачем як має біблійне походження. Тому перекладач замінює термін the Holy Land - Свята земля [6] біблеїзм з тим же значенням Земля обітована - місце здійснення всіх бажань, місце, де панує загальне щастя, достаток і спокій [3]. Тим самим перекладач зберігає образність розповіді і алюзію на текст Біблії.

У другому прикладі біблеїзм *land of milk and honey* замінюється фразеологізмом молочні ріки - кисільні береги, які існують в українській мові. Перекладач зберігає образність, але втрачає алюзію на текст Біблії.

У третьому прикладі при перекладі біблеїзму *land of milk and honey* використовується метод описового перекладу. Образність і алюзія на текст Біблії ще не введено.

Таким чином, в першому прикладі перекладач використовував найбільш вдалу стратегію перекладу, тим самим зберігши і образність, і алюзію на текст Біблії.

Розглянемо способи перекладу біблеїзмів, які втратили свою образність, на прикладі перекладу англійських біблеїзмів *fall from grace i the eleventh hour*. У таких фразеологізмів нейтральне стилістичне забарвлення: вираз «*fall from grace*» означало в Біблії гріхопадіння, відхід від істинної віри. В даний час вживається зі значенням впасти в немилість, втратити репутацію. Виходячи з контексту, може означати падіння рейтингу, популярності, припинення чого-небудь, закриття.

Fall from grace (idiom) [7]:

- а) (книжн. Бібл.) Грішити, відійти від істинної віри;
- б) (ім.) втратити: репутацію, статус, престиж;
- в) (дієсл.) впадати в немилість (до кого-небудь).

В українській мові цей біблеїзм не закріпився. У першому (біблійному) значенні: грішити, відійти від істинної віри, - вживається тільки в релігійній літературі. В інших випадках на українську мову перекладається в залежності від контексту.

(1) «*Nicolas Sarkozy's rapid fall from grace is unprecedented in the history of the Fifth Republic*» [9]. / «Швидке падіння популярності Ніколя Саркозі є безпрецедентним в історії П'ятої Республіки» [8].

З контексту зрозуміло, що автор використовує біблеїзм *fall from grace* в значенні «падіння популярності». Перекладач використовує метод описового перекладу.

The eleventh hour [7] - останній момент [1].

Фраза зустрічається в Євангелії від Матвія (Мт 20: 6), в притчі про робітників, яких найняли в одинадцятій годині (тобто в кінці дня): «*And about the eleventh hour he went out, and found others standing idle, and saith unto them, Why stand ye here all the day idle?*» [9]. / А вийшовши коло години одинадцятої, знайшов інших, що стояли без праці, та й каже до них: Чого тут стоїте цілий день безробітні?

(1) «*The imminent war on Iraq is not a jihad, but a rational undertaking as a last resort in the promotion of peace. As other speakers have already emphasized, peace must be given a chance, even at the eleventh hour*» [8]. / «Насувається війна в Іраку повинна бути не "джихадом", а розумним кроком як крайній захід, прийнятої з метою підтримання миру. Як уже підкреслювали інші оратори, світу необхідно дати шанс, навіть в останню хвилину» [Ibidem].

У цьому прикладі автор використовує біблеїзм *the eleventh hour* в значенні встигнути в самий останній момент, поки не стало надто пізно. При перекладі на українську мову застосовується метод описового перекладу.

Представлені в роботі емпіричні дані показують, що серед англійських біблеїзмів, що не мають еквівалента в мові перекладу, можна виділити біблеїзми, які зберегли свою образність, і біблеїзми, які втратили свою образність. Біблеїзми, що зберегли свою образність, широко поширені в сучасній англійській мові та вживаються в основному в якості алюзій на текст Біблії. З метою збереження образності і алюзії при перекладі використовуються заміна біблеїзму аналогічним біблеїзмом української мови, фразеологізмом або додавання біблеїзму. У разі, коли неможливий жоден із запропонованих варіантів, застосовується метод описового перекладу. У той час як біблеїзми, втратили свою образність, набувають іншого значення і перетворюються на штампи. Іншими словами, інтертекстуальні елементи в тексті перекладу не зберігаються. Як правило, при перекладі таких біблеїзмів застосовується метод описового перекладу.

Список використаної літератури

1. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К.Т. Баранцев. – 2-ге вид., випр.]. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2005. –1056 с.
2. Земля обетованная [Електронний ресурс] // Словарь крылатых слов и выражений. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_wingwords/941/Земля
3. Интертекстуальность [Електронний ресурс] // Энциклопедия культурологии. Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_culture/379/
4. English Oxford Living Dictionaries [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://en.oxforddictionaries.com/>
5. King James Bible. Matthew 20 [Электронный ресурс] // Bible Hub. URL: <http://biblehub.com/kjv/matthew/20.htm>
6. Life alongside the Israeli Separation Wall [Електронний ресурс]. Режим доступа: http://www.euronews.com/app_prod_com.php/2011/09/22/life-alongside-the-israeli-separation-wall
7. Moisi D. Спасение популярности Саркози [Електронний ресурс]. Режи доступа: <https://www.project-syndicate.org/commentary/saving-public-sarkozy?version=russian&barrier=accessreg>
8. Phrases in English (PIE) and the British National Corpus (BNC) [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://phrasesinenglish.org/searchBNC.html>
9. Sketch Engine [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://the.sketchengine.co.uk/>

Галузь: «Педагогіка»

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Балабан Олеся
магістрантка
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Україна, м. Івано-Франківськ

Анотація. В статті розглядається проблема формування здорового способу життя молодших школярів, охарактеризовано цінність народного досвіду виховання попередніх поколінь, розглянуті національні оздоровчі традиції та їх вплив на формування здорового способу життя підростаючого покоління.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, народна педагогіка, фізичне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нині актуальним є використання відроджуваних традицій української народної педагогіки, формування на цій основі навичок здорового способу життя молодших школярів. Тому батькам і вчителям потрібно шукати фольклорні засоби впливу на дітей з метою виховання у них національної самосвідомості, людяності, культивування здорового способу життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. На думку багатьох вчених (Е.С. Вільчковського, Г.В. Воробей, Є.Н. Приступи, М.Г. Стельмаховича та ін.), здоровий спосіб життя є невід'ємною частиною виховання підростаючих поколінь та стає повноцінним, коли ґрунтується на засадах народної педагогіки та фізичної культури. Актуальною проблемою науковці вважають пошук і наукове обґрунтування таких засобів фізичного виховання, які б відповідали українському менталітету та сучасним педагогічним поглядам. Тому підвищується роль сім'ї, родини, найближчого оточення, де дитина отримує основи розвитку як духовного, так і фізичного.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті – розкрити особливості використання традицій українського народу для формування здорового способу життя молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Народна педагогіка, що нагромадила оригінальні засоби формування здорового способу життя, спрямована на зміцнення здоров'я дитини, подовження працездатності, довголіття, вироблення позитивних вольових і моральних якостей.

Кожна людина прагне бути здоровою, сильною, загартованою, спритною, витривалою. Усе це завжди було предметом постійного піклування народу. У народних прислів'ях, приказках, епосах, казках оспівується ідеал фізично загартованого, сміливого і сильного героя, людини-богатиря.

У народній педагогіці чітко визначено мету фізичного виховання:

- 1) зміцнення здоров'я і сприяння правильному фізичному розвитку;
- 2) підготовка людини до фізичної праці та захисту Вітчизни;
- 3) виховання таких вкрай необхідних життєвих якостей, як сила, витривалість, спритність, швидкість тощо [1].

Традиції та звичаї українського народу пропагують усі компоненти здорового способу життя, що засвідчує високу культуру, волю, силу духу наших батьків і прадідів. Важливими механізмами формування здорового способу життя є:

- санітарно-гігієнічні умови;
- засоби загартовування;
- доцільний режим активної діяльності та відпочинку;
- раціональне харчування;
- оптимальний рівень рухової активності [1].

До традиційних засобів фізичного виховання українців можемо віднести невичерпні можливості народного фольклору. Саме твори усної народної творчості супроводжують людину від самого народження і впродовж усього життя. Метою використання цих творів є не тільки розважальна функція, яка, до речі, виконує важливу роль у плані щодо впливу на

оптимістичний настрій дитини, сприяння створенню емоційного комфорту, а також ефективно стимулює нервову систему, розвиває вестибулярний апарат, загартовує організм, формує навички здорового способу життя та нескладних фізичних вправ, розвиває фізіологічні здібності дитини.

Український народ приділяв значну увагу зміцненню і збереженню здоров'я, сприяв запобіганню хвороб шляхом використання природних можливостей організму та навколишнього середовища. В аспекті відродження традицій української народної фізичної культури, їх трансформації в умови сьогодення особливого значення набувають такі форми спортивно-виховної роботи як “Козацькі забави”, “Свята козацької слави” тощо.

Не менш важливе місце у відродженні традицій формування здорового способу життя посідають релігійні свята, важливим чинником яких є не лише народні рухливі ігри, забави та розваги, а й цілий комплекс обрядовості, який спирається на духовне начало кожного. Відтак культурно-спортивні заходи в змісті свят, які використовуються в сучасному побуті, є поліфункціональними з урахуванням особливостей їх використання. Однією з найважливіших функцій такого виду виховної роботи є збереження, відтворення і подальша трансформація національних традицій у формуванні здорового способу життя та культури рухової активності у щоденному побуті молодших школярів.

Особливе місце в українських традиційних підходах до формуванні здорового способу життя дітей належить фізичному загартуванню. До основних видів фізичного загартування можна віднести обливання водою, купання в річках, озерах, ходьбу босоніж, сухе та вологе обтирання ніг, використання цілющих можливостей сонця, повітря, лікарських рослин тощо. Так, наприклад, у багатьох регіонах України побутувало ритуальне дійство під назвою “топтати ряс”. Основною метою цього звичаю була профілактика застудних захворювань, внутрішня активізація можливостей функціонування організму, сприяння виробленню позитивних емоцій тощо.

З метою здійснення нормального фізичного розвитку дитини етнопедagogіка звертала увагу на необхідність дотримання режиму дня, харчування та сну, рівномірного чергування роботи й відпочинку.

Таким чином, українські народні традиції здорового способу життя дітей (валеологічні традиції) є теоретичним і практичним досвідом, системою ідеалів, прагнень, знань, установок, правил поведінки та принципів, сукупністю поглядів і звичок українців, що склалися історично й перманентно передаються, закріплюючи й відтворюючи в нових поколіннях навички здорового способу життя задля збереження та зміцнення здоров'я. Важливим засобом конкретизації валеологічних традицій, а також способом їх передачі є усна народна творчість, де зафіксовано виховний ідеал здорової особистості українців, закумуляовано їх соціальний досвід щодо умов і способів збереження і зміцнення здоров'я людини, окреслено певний алгоритм формування її здорового способу життя [3; 4].

Народні традиції здорового способу життя закріплювалися і передавалися наступним поколінням також у різноманітних звичаях, обрядах, святах, органічно вплетених у повсякденно-побутову життєдіяльність сім'ї, родини, громади й цілісну структуру народного календаря. Важливими засобами виховання здорового способу життя були рухливі ігри, забави, розваги, танці, що є систематичними елементами народних валеологічних традицій.

Як бачимо, народна педагогіка послідовно обстоює здоровий спосіб життя як один з основних компонентів гармонійного розвитку особистості молодшого школяра.

Висновки. Отже, значення здорового способу життя в народній педагогіці зумовлюється його вагомим внеском у зміцнення здоров'я учнів початкових класів, їхній фізичний розвиток і збільшення рухової активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н.М. Основи здоров'я. Підручник для 3 класу [Текст]. Київ: Навчальна книга. 2003. 111с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу [Текст]. Київ: Оберіг. 1991. 440 с.

3. Стельмахович М.Г. Вибрані педагогічні твори. У двох томах. Т.у: Українська етнопедagogіка Т.І. / За заг. ред. Л.Калуської. Івано-Франківськ – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік». 2012. 520 с.

4. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. Київ: ІЗМН. 1997. 232 с.

ВИХОВНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ НА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

Вітковська Мар'яна Олегівна

Студентка V курсу

**Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, Україна, місто
Луцьк**

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи

Бартків Оксана Степанівна

Україна, місто Луцьк

Здоров'я нації – це суспільна цінність, яка має бути забезпечена системою наукових і практичних заходів збереження і зміцнення здоров'я, діяльністю структур, які їх реалізують та усвідомленою турботою кожного члена суспільства про особисте і громадське здоров'я [2, с. 4].

Здоров'я населення загалом та підростаючих поколінь зокрема, є інтегральним показником соціального благополуччя, важливим складником забезпечення стійкого і стабільного розвитку – бажаної перспективи й мети для кожної країни та світової спільноти.

Тому, однією з життєво важливих проблем усього людства є питання збереження і зміцнення здоров'я людини.

Виховання свідомого ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів є одним із пріоритетних завдань закладів загальної середньої освіти [3]. Задля реалізації саме цього завдання зусилля закладів освіти мають спрямовуватися на підготовку фізично й морально здорової особистості випускника.

На сьогодні загальнотеоретичні питання формування здорового способу життя розглянуто в роботах Г. Апанасенка, В. Горащука, Є. Бондаревського, О. Дубогай, В. Новосельського, В. Платонова, С. Канішевського, П. Гусака, Н. Зимівець, В. Петровича, М. Співака, В. Оржеховської та ін.

Питання здоров'язбережувального навчання стали предметом сучасних досліджень М. Антропової, І. Брехмана, Д. Вороніна, О. Самчук, В. Сержантова, А. Антоновські, О. Васильєва, Л. Куликов, Г. Никифоров, М. Селігман, В. Пахальян, М. Чиксентміхалі та інші.

Узагальненим для міжнародного спілкування є визначення здоров'я, викладене в преамбулі Статуту ВООЗ 1948 року: «Здоров'я — це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад» [5, с. 2].

Здоровий спосіб життя – це діяльність, спрямована на формування, збереження і зміцнення здоров'я людини, що є умовою і передумовою розвитку інших аспектів способу життя. [1].

Здоровий спосіб життя передбачає здоров'язбереження й здоров'язміцнення. На основі поглядів М. Співака, О. Ващенко, М. Гончаренка, В. Оржеховської та інших вчених під здоров'язбереженням ми розуміємо процес зміцнення та збереження здоров'я, спрямований на перетворення емоційно-психологічної, фізичної та інтелектуальної сфер людини, утвердження ціннісного ставлення до особистого здоров'я і здоров'я інших, загальне усвідомлення особистої відповідальності людини за власне здоров'я.

На думку А. Антоновські, О. Васильєва, Л. Куликова, Г. Никифорова, М. Селігман, В. Пахальян, М. Чиксентміхалі позитивна концепція здоров'я базується на принциповому

положенні: кожна людина має величезну кількість здібностей і великий потенціал, потрібно розвивати здібності, підтримувати та зміцнювати внутрішні сили. [2, с. 16].

Основними принципами формування позитивної мотивації до здорового способу життя є: принцип системності формування здоров'я дитини, природних і спеціальних умов його збереження та зміцнення, спрямованість на всебічний розвиток особистості; та принцип відкритості, що передбачає систематичне поповнення, оновлення та вдосконалення знань про здоровий спосіб життя.

У контексті нашого дослідження важливим є обґрунтування виховної системи закладу загальної середньої освіти «Формування в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя», то варто звернутися до аналізу понять «формування» та «виховна система».

Формування розглядається як спеціально організований процес, що надає цілеспрямований характер і прискорення становленню особистості, її готовності до успішної життєдіяльності через утворення та розвиток особистих властивостей, оволодіння певним видом діяльності; передбачає створення необхідних і достатніх умов, базується на принципах і реалізується певним способом (способами) для досягнення передбачуваного результату [2, с. 50].

На думку В. Караковського, Л. Новікової, Н. Селіванової виховна система – це комплекс взаємозв'язаних компонентів, що розвивається в часі і просторі: цілей, заради яких система створюється; спільної діяльності людей, її реалізуючих; самих людей як суб'єктів цієї діяльності; освоєного ними середовища; відносин, що виникають між учасниками діяльності; управління, яке забезпечує життєздатність і розвиток системи [4].

Резюмуючи вищезазначене, виховну систему формування в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя будемо розглядати комплекс взаємопов'язаних компонентів (мети, завдань, суб'єктів, відносин між суб'єктами, середовища, створюваного суб'єктами, управління й самоуправління системою), реалізація яких в сприятливому, позитивно-емоційному середовищі забезпечуватиме поступове й планомірне усвідомлення школярами цінності здоров'я як найвищої життєвої цінності й необхідності вести здоровий спосіб життя.

Проаналізуємо змодельовану нами виховну систему формування в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. Метою виховної системи нами визначено формування системи компетенцій про здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбереження та здоров'язміцнення, їх засоби. Очікуваний результат – сформований здоров'зберезувально – компетентний випускник закладу загальної середньої освіти як фізично, психічно, емоційно здорова особистість – активна, цілеспрямована, самостійна, вмотивована на здоровий спосіб життя, емоційно – вольова та ініціативна.

Для реалізації мети, нами визначені такі завдання:

- формування компетенцій здорового способу життя;
- сприяння створенню емоційно, психічного здорового середовища в закладах загальної середньої освіти;
- удосконалення фізичного виховання учнів у рамках інтеграційної діяльності загальноосвітньої школи; формування готовності педагогічних працівників до розвитку позитивної мотивації учнів на здоровий спосіб життя;
- упровадження інноваційно- інтерактивних форм, методів, засобів здоровозбереження учнів.

Суб'єктами змодельованої нами виховної системи формування позитивної мотивації учнів на здоровий спосіб життя є: педагогічний, учнівський та батьківський колективи.

Оскільки мета виховної системи нами діагностично сформульована, нами підібрано діагностичний інструментарій задля перевірки сформованості в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя: авторський опитувальник для визначення рівня соціальної активності підлітків, тест «Оцінка рівня цілеспрямованості та самостійності», тест - опитувальник «Мотивації досягнення» (А. Меграбяна), тест-опитувальник А. В. Зверькова і Е. В. Ейдмана, тест для визначення здатності до організаторської діяльності, ініціативності Туріщевої Л.В. Також, задля визначення ставлення школярів до негативних явищ, використано авторську анкету вивчення схильності особистості до шкідливих звичок.

Реалізуючи виховну систему формування позитивної мотивації учнів на здоровий спосіб життя нами було використано такі форми роботи:

- для учнів початкової школи: змагання «Спартакіада за здоровий спосіб життя», колективна творча справа «Азбука здоров'я», та ін.;
- для учнів середньої школи – тренінг «Здоров'я – цінність нашого життя», відеолекція на тему «Життя і здоров'я людини» та ін.;
- для учнів старшої школи – зустріч - бесіда «Ми за здоровий спосіб життя», комплексна програма «Формування навичок здорового способу життя» та ін.

Кожна з запланованих нами виховна справа мала на меті інформування школярів про здоров'я, здоровий спосіб життя, фактори, що впливають на формування здоров'я; сприяння усвідомленню учнями необхідності ведення здорового способу життя; інформування про корисні звички, які допоможуть зміцнити здоров'я; стимулювання бажання дбати про власне здоров'я.

На нашу думку, застосування різних інтерактивних форм та методів формування позитивної мотивації учнів на здоровий спосіб життя роботи дасть можливість створити найсприятливіші умови для забезпечення ефективної роботи з учнями різного віку, розвиваючи в них навички свідомого вибору здорового стилю життя, перебудувати і змінити негативні форми поведінки, підтримати, посилити позитивні моральні спонуки, активізувати їх прояви чи загальмувати негативні мотиви.

Тому, усі виховні справи потрібно реалізовувати таким чином, щоб теоретичні знання закріплювалися через практичні вправи. Завдяки використанню інтерактивних технологій більш ефективно формуються компетентності, які сприяють здоровому способу життя учня.

Основною метою діяльності усіх суб'єктів виховної системи формування позитивної мотивації учнів на здоровий спосіб є створення умов для збереження та зміцнення здоров'я учнів, формування прагнення бути здоровим, усвідомлення важливості розумного, дбайливого ставлення до власного здоров'я.

Отже, виховна система формування позитивної мотивації учнів на здоровий спосіб життя – це комплекс взаємопов'язаних компонентів (сукупність засобів, форм, методів, технологій, змісту навчальної та позанавчальної діяльності), які сприяють усвідомленню учнями здоров'я як найвищої особистісної цінності, формують потребу дбати про власне здоров'я та здоров'я інших шляхом дотримання правил здорового способу життя.

«Я не боюся ще і ще раз повторити: турбота про здоров'я — це найважливіша справа вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світосприймання, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили». Ці слова видатного педагога Василя Олександровича Сухомлинського стали девізом нашої роботи з формування в учнів позитивної мотивації на здоровий спосіб життя.

Список використаної літератури:

1. Горащук В. Соціально-педагогічний статус валеологічної науки/ В.Горащук // Рідна школа. – 1998. – № 1. – С. 70-74.
2. Гусак П.М. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології: Монографія / П.М.Гусак, Н.В.Зимівець, В.С.Петрович; [за ред. д-ра педагог. наук, проф. П.М. Гусака].– Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – с. 219
3. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
4. Караковский В. Виховання Виховання ... Виховання !: Теорія і практика шкільних виховних систем / В. Караковский, Л. Новікова, Н. Селіванова. – К. : Нова школа., 1996. – с. 135
5. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я ВООЗ; Статут, Міжнародний документ від 22.07.1946. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_599.

ВИХОВНА СИСТЕМА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Клімішина Ірина Леонідівна
Студентка V курсу Східноєвропейського національного університету імені Лесі
Українки, Україна, місто Луцьк

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Бартків Оксана Степанівна
Україна, місто Луцьк

Проблема правового виховання громадян України є однією з найактуальніших та перебуває у центрі уваги як провідних науковців, так і молодих дослідників нової генерації. Рівень правового виховання, формування правової свідомості та правової культури – один із важливих критеріїв і передумов побудови демократичної, соціальної, правової держави та громадянського суспільства в Україні. Одним з основних напрямків виховного процесу є напрямок правового виховання учнів. Формування в Україні громадянського суспільства, розбудова суверенної, незалежної, демократичної та правової держави вимагає зміни підходів до виховання молодого громадянина. Сьогодні вже не потрібно доводити, що без цілеспрямованого правового виховання учнів цієї проблеми не розв'язати. Цілком закономірно, що на перше місце в цій роботі виходить проблема формування в молоді високої правової культури, залучення її до свідомої участі в громадському та духовному житті держави.

Проблему правового розкривали у своїх дослідженнях вчені В. Головченко, П. Неліп, М. Неліп, О. Балинська, О. Скакун, М. Фіцула, О. Зайчук, Н. Оніщенко та інші. Проте, у дослідженнях вчених не зацентровано уваги на особливостях створення виховної системи правового виховання.

Метою статті є розкриття змісту виховної системи правового виховання учнів загальноосвітніх закладів.

Здійснений аналіз поглядів вчених В. Головченко, П. Неліп, М. Неліп дозволили визначити правове виховання як надання молодим громадянам соціальних, педагогічних, правових послуг не лише педагогічними колективами, а й громадськими та благодійними організаціями, правоохоронними органами, батьками [3, с. 8]. У свою чергу, О. Зайчук, Н. Оніщенко правове виховання трактують як цілеспрямовану, організовану, послідовну, систематичну та системну діяльність з боку держави, її органів, установ та організацій, інших учасників правовиховної діяльності з метою формування у особи належного рівня правової свідомості та правової культури, законслухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності [4, с. 417]. На думку Т. Коляди правове виховання – це постійний вплив на людину з метою формування у неї правової культури та активної правомірної поведінки. Аналіз поглядів О. Балинської, О. Скакун, М. Фіцули засвідчив, що правове виховання – це складний процес систематичного і цілеспрямованого впливу на індивіда з метою формування і становлення особистості відповідно до тих правових ідеалів, що панують у суспільстві, тобто з метою формування правової свідомості індивіда [1]; правове виховання, як і правова освіта, являє собою процес засвоєння знань про основи держави і права, виховання у громадян поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності та правопорядку [5, с. 484].

На основі поглядів вчених нами правове виховання визначено як системну, цілеспрямовану діяльність соціальних інститутів, метою якої є формування правової свідомості, правових переконань, правової поведінки та правової культури особистості.

Нам імпонує трирівнева мета правового виховання, запропонована О. Зайчук та Н. Оніщенко [4, с. 419] (мал.1)

Мал. 1 Трирівнева мета правового виховання

Для розкриття особливостей виховної системи правового виховання розглянемо трактування поняття «виховна система». На думку Л. Гречаник, виховна система — це цілісний організм, який виникає у процесі інтеграції основних компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, кадровий потенціал, матеріальна база), що сприяє духовному розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного «духу школи» [2, с. 5].

Тоді, виховну систему правового виховання розуміємо як сукупність взаємопов'язаних елементів (засобів, форм, методів, технологій, змісту навчальної та позанавчальної діяльності), спрямованих на формування в учнів знань про права та обов'язки людини і держави, правової свідомості, культури, переконань, правомірної поведінки, прищеплення соціально-правової активності.

Метою виховної системи правового виховання в закладі загальної середньої освіти є формування в учнів правової культури громадянина України, яка поєднує свідоме ставлення особистості до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплених у Конституції України, з глибокої поваги до законів і правил людського співжиття, готовності дотримуватися й виконувати їх вимоги, що виражають волю та інтереси народу, активної участі в управлінні державними справами, боротьби з порушниками законів [6, с. 265].

На наш погляд, мета є діагностично-сформульованою, оскільки можна підібрати інструментарій для визначення рівнів сформованості правової культури школярів (тест «До Міжнародного дня прав людини», «Наскільки добре ви знаєте свої права закріплені у Конституції України?», «Чи знаєш ти право?»; тест-анкета «Права дитини»).

Мету виховної системи правового виховання реалізуємо через такі завдання:

- поширення правової інформації;
- набуття і перетворення правових знань на переконання, виховання поваги до закону;
- виховання правової активності;
- створення змістовного складу правових переконань, установок і поглядів;
- формування у кожного учня системи знань з питань основ держави і права;
- розвиток інтересів до цієї галузі знань і зв'язок права з життям;
- формування поваги до держави, до її конкретних органів;
- прищеплення навичок правомірної поведінки [4, с. 419].

Суб'єктами виховної системи правового виховання нами визначено педагогічний колектив, сім'я, позашкільні установи, організації, учительський колектив, правоохоронні органи, друковані та аудіовізуальні ЗМІ тощо. Варто зауважити, що ці інститути самостійно не зможуть повністю реалізувати мету виховної системи правового виховання, для ефективної взаємодії з дитиною вони мають бути у співпраці.

Для того, щоб досягти мети виховної системи правового виховання, нами запропоновано такі виховні справи:

- для початкової ланки школи: проведення вікторини «Знай права», кросворди, ребуси на правову тематику, віртуальна «Подорож у країну прав дитини», виховні години «Великі права маленької людини»;
- для учнів середніх класів : перегляд науково-популярного фільму «Конвенція про права дитини», конкурс на кращий малюнок на тему «Права дитини в малюнках», соціологічне

опитування «Діти та молодь про свої права», правознавчий квест «Шляхами прав і обов'язків», тематична виставка юридичної літератури «Шляхами правових знань»;

– для випускних класів: зустрічі з працівниками правоохоронних органів, які можуть відбуватися за місцем навчання дітей або за місцем роботи правоохоронців (екскурсії до відділів міліції), настільна гра «Країна гідності», правова гра «Юридичний футбол», перегляд фільму «Торгівля людьми», тренінг на тему «Закон і ми».

Мета виховної системи правового виховання спрямована на виховання випускника закладу загальної середньої освіти – всебічно розвинену особистість, наділену високою правовою культурою, сформованою правовою свідомістю, нетерпимістю до правопорушень, знанням права, правомірною поведінкою, правовими переконаннями, соціально-правовою активністю, правовою вихованістю та освіченістю.

Отже, на основі проведеного аналізу виховну систему правового виховання розглядаємо як сукупність взаємопов'язаних елементів (засобів, форм, методів, технологій, змісту навчальної та позанавчальної діяльності), спрямованих на формування в учнів знань про права та обов'язки людини і держави, правової свідомості, культури, переконань, правомірної поведінки, прищеплення соціально-правової активності. Кожен з елементів виховної системи містить правовий зміст; передбачає підбір інтерактивних форм та методів; вимагає створення сприятливого середовища задля опитування учнями системою правознавчих компетенцій з метою виховання всебічно розвиненої особистості, наділеної високою правовою культурою, сформованою правовою свідомістю, нетерпимістю до правопорушень, знанням права, правомірною поведінкою, правовими переконаннями, соціально-правовою активністю, правовою вихованістю та освіченістю.

Список використаної літератури:

1. Балинська О.М. Вербально-біхевіористська рефлексія правового виховання // Науковий вісник'2 / О.М. Балинська. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008.
2. Виховні системи навчальних закладів: теорія та практика / Укладач О. Є. Гречаник. — Х. : Вид. група «Основа», 2014. — 224 с.
3. Головченко В. Правове виховання учнівської молоді: питання методології та методики / В. Головченко. – К. : Наук. думка, 1993. – 134 с.
4. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. та ін. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. : пер. з рос. / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академік», 2002. – 528 с.

ОСНОВНІ ІДЕЇ СУЧАСНОГО ОЛІМПІЗМУ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Лешків Любов Михайлівна
магістрантка
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Україна, м. Івано-Франківськ

В статті дано визначення поняття «олімпійська освіта», висвітлено зміст, мету, функції та засоби олімпійської освіти молодших школярів.

Ключові слова: олімпізм, олімпійська освіта, фізичне виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В Україні, як і в цілому світі збільшується кількість дітей, які на уроках фізичної культури віднесені до спеціальної медичної групи (40%),

а за останні п'ять років було зафіксовано вісім випадків дитячої смерті саме на уроках фізичної культури. На нашу думку цьому сприяє низька рухова активність і фізична підготовленість учнів. Ми вважаємо, що запобігти цьому можна тільки через впровадження в навчально-виховний процес учнів початкових класів олімпійської освіти та ідей олімпізму. У молодшому шкільному віці розвивається організм, формуються різноманітні дитячі інтереси та пізнавальні якості, удосконалюються фізичні якості, навички та норми поведінки. Поєднуючи спортивну діяльність і рухову активність із культурою та освітою, ідеї олімпізму пропагують здоровий спосіб життя, який ґрунтується на радості від зусиль, освітній цінності доброго прикладу й повазі до універсальних фундаментальних етичних принципів. Олімпійська освіта та ідеали олімпізму поступово набувають неабиякого поширення в усьому цивілізованому світі. Окремі розділи програм, деякі теоретичні аспекти й безпосередньо спецкурси та навчальні дисципліни з основ олімпійської освіти й олімпійського руху є складниками навчально-виховного процесу молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Науковому обґрунтуванню теорії олімпізму присвячені роботи таких учених: А. Солатова, А. Сунік, Б. Івановича, В. Ейхеля, В. Столбова, В. Столярова, Г. Воннебергера, Г. Деметра, Г. Емігена, Г. Полікарпової, Г. Харабуги, Н. Пономарьова, Н. Попова, Я. Вількіна та ін. Їх дослідження розкривають основний зміст теорії олімпізму з позицій гуманізму. Дослідження різних аспектів олімпійської освіти в Україні, як позитивного фактору навчання і виховання та як позитивного чинника, що сприяє гуманізації суспільства здійснювали В. Єрмолова, О. Вацеба, О. Томенко, С. Матвеев, Ю. Бріскін, Ю. Олійника ін.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті - розкрити зміст, функції, основні ідеї олімпійської освіти та можливості її використання у фізичному вихованні молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. В останні роки розвивається новий напрям – олімпійська освіта, яка є одним з дієвих та ефективних засобів пропаганди олімпійських ідеалів, поширення знань про олімпійський рух. В олімпійській освіті, як в гуманістично-організованому педагогічному процесі, немає місця примусовому нав'язуванню ідей і цінностей, організується як двосторонній процес виховання і самовиховання, навчання і самонавчання.

У зв'язку з цим найбільш суттєвим є питання понятійного визначення терміну «олімпійська освіта». Аналіз науково-методичної літератури засвідчує, що є багато тлумачень терміну «олімпійська освіта». Так, за визначенням В. Стуликова «олімпійська освіта – складова частина олімпійського руху, мета якого є не тільки фізичне удосконалення, а й його духовне та моральне виховання» [2, с. 17]. На думку А. Бугреєва, «Олімпізм – це перш за все важливий фрагмент соціальної дійсності, складне соціокультурне утворення, що має два взаємопов'язаних аспекти: матеріальне і духовне, теорію і практику спортивного життя, їх єдність і взаємообумовленість, що забезпечує його життєздатність і подальший розвиток». Найбільш правильним є визначення поняття, запропоноване В. Столяровим: «Олімпізм – це сукупність теорії і реальної практики». [5, с. 63-64].

Більш розширено підходять до визначення цього поняття В. Платонов і С. Гуськов у книзі «Олімпійський спорт»: «Олімпізм – філософія життя, що об'єднує в гармонійне ціле якості тіла і духу, концепція виховання гармонійно розвиненої людини засобами спорту, розповсюдження гуманістичних ідей в житті суспільства, розвитку співпраці, взаємодопомоги і взаєморозуміння» [4, с. 11].

Найбільш ґрунтовним визначенням олімпійської освіти ми вважаємо таке: «олімпійська освіта – багаторівневий спеціально організований педагогічний процес формування гармонійно розвиненої особистості через набуття знань, умінь і навичок, розвиток здібностей, інтересів, потреб та ціннісних орієнтацій, що базуються на гуманістичних ідеалах і цінностях олімпізму та є складовою частиною загальної освіти» [1, с. 40]. На нашу думку, це визначення найбільше відображає принципи, ідей, цінності олімпізму.

Олімпійській освіті, як і будь якій іншій, притаманні певні функції – це пізнавальна, соціальна, культуро творча, гуманістична, статистична, формуюча, інформаційна, профілактична та мотиваційна. Охарактеризуємо деякі з них.

Формуюча функція олімпійської освіти забезпечує створення умов для впливу ідей олімпізму на розвиток педагогів, адаптацію та самореалізацію творчості кожного учня на основі

гуманістичних та демократичних принципів Мотиваційна функція полягає у створенні соціально-психологічних і педагогічних умов, що спонукають суб'єктів процесу олімпійського виховання до ефективного виконання обов'язків і соціально-ціннісних функцій у колективах освітніх установ, і спрямована на створення умов для формування в учнів відповідних мотиваційних та поведінкових характеристик активної соціальної орієнтації на засадах здорового способу життя.

Профілактична функція дозволяє прогнозувати, запобігати та ліквідувати антисоціальні прояви поведінки, негативні якості та риси характеру школярів в інтересах формування й розвитку соціально-ціннісних утворень у навчально-виховному процесі [1, с. 41-43].

Мета педагогічної діяльності в рамках олімпійської освіти - формування в учнів початкових класів не будь-яких пов'язаних зі спортом і фізичним вихованням знань, інтересів, умінь і навичок, а лише тих, які орієнтують його на високі досягнення в спорті, на відповідну фізичну підготовку, а разом з тим дозволяють правильно оцінити і в повній мірі використовувати гуманістичний потенціал спорту та фізичного виховання, а також уникнути їх антигуманного застосування [3].

Під змістом олімпійської освіти розуміють визначене коло знань, умінь і навичок, що базуються на гуманістичних ідеалах і цінностях олімпізму і є складовою частиною загальної освіти. До змісту олімпійської освіти належать знання про історію Олімпійських ігор Стародавньої Греції, відродження сучасних Олімпійських ігор, олімпійську символіку, міжнародну олімпійську систему, олімпійські види спорту, становлення і сьогодення олімпійського руху в Україні [2].

Олімпійська освіта сприяє гармонійному розвитку молодших школярів, прагненню стати кращими. Завдяки цьому учні можуть проявити себе у різних видах спорту через заняття у спортивних секціях, участі у спортивних змаганнях, турнірах. Школярі дізнаються більше про своїх спортивних кумирів і прагнуть бути схожими на них. Це підштовхує їх до здобуття кращих успіхів у спортивній кар'єрі та дотриманні здорового способу життя.

Висновки. Отже, олімпійська освіта є дієвим засобом гуманізації системи освіти й виховання молодших школярів, спрямованим на формування гуманістично-орієнтованих особистісних якостей.

Список використаних джерел

1. Боднар А. О. Аналіз стану реалізації олімпійської освіти у загальноосвітніх навчальних закладах України. Сучасні проблеми фізичного виховання спорту та здоров'я людини: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Державний навчальний заклад «Придністровський державний університет імені Т. Г. Шевченка». Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 3. С. 39–42.
2. Булатова М. Олімпізм як універсальна концепція виховання та освіти молоді. Фізичне виховання в школі № 1 (51) 2008. С. 40– 43.
3. Єрмолова В. М. Олімпійська освіта: теорія і практика : навч. посіб. Київ.: 2011. 335 с.
4. Платонов В. Н. Олимпийский спорт: в 2 кн. – Київ.: Олимпийская литература, 1994. Кн. 1. 496 с.
5. Поликарпова Г. М. Олимпийское образование и воспитание, как предмет педагогического исследования: дис. ... доктора пед наук : 13.00.01. Москва. 2003. 414 с.

РУХЛИВІ ТА СПОРТИВНІ ІГРИ, ЯК ЗАСІБ І МЕТОД ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Саприко Лариса Михайлівна
вчитель фізичної культури
Коростенського міського ліцею
Житомирської області, Україна

Анотація: У статті досліджується погляд на проблему вивчення можливостей рухливих і спортивних ігор у процесі розвитку фізичних якостей школярів.

Гра більше, ніж інший засіб фізичного виховання, відповідає потребам дитячого організму та в силу притаманній їй психологічній особливості, викликає сильний емоційний відгук в учнів. Тому, граючи, учні, з одного боку, покращують свій фізичний стан, а з іншого, роблять це із задоволенням та без примусу. Правильно підібрана гра і правильно проведена спортивна гра приносять очікуваний результат у розв'язанні поставлених завдань уроку.

Ключові слова: рухливі та спортивні ігри, особистість, мотив, фізичні якості.

Формування національної системи фізичного виховання школярів вимагає нових підходів до проведення уроків фізичної культури, перебудови процесу фізичного виховання, переходу до розвиваючої, гуманістичної системи освіти. Потрібно, щоб з раннього дитинства кожна людина була переконана у необхідності ведення здорового способу життя, прагнула бути фізично розвиненою, мала міцне здоров'я.

Враховуючи те, що у школі учні тривалий час малорухомі (дослідження доводять, що 85% часу школярі проводять у сидячому положенні), деякі органи і системи життєдіяльності втрачають здатність правильно функціонувати. Тому потрібно частіше грати в рухливі ігри, які сприяють створенню гарного настрою і зміцненню здоров'я. Уроки фізичного виховання у школі мають бути цікавими, веселими, захоплюючими, а саме гра сприяє цій меті, і найскладніший матеріал учні засвоюють легко. Командні і групові ігри-естафети виховують в учнів найкращі риси характеру.

Час вносить зміни у зміст ігор, створює багато різних варіантів, лише їхня рухлива основа залишається незмінною. Гра включає всі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, метання, лазіння, вправи із предметами, а тому є незамінним засобом фізичного виховання дітей. Світ ігор дуже різноманітний: рухливі, сюжетні, народні, рольові, спортивні, імітаційні, командні, групові, ігри-естафети, ігри-конкурси, ігри-забави, ігри-змагання тощо.

Народна педагогіка вимагає, щоб батьки, вчителі, вихователі піклувались про фізичний розвиток дитини, всіляко заохочували її до рухів. «Як дитина бігає і грається, так її здоров'я усміхається», — стверджує прислів'я. Чим більше дитина рухається, тим краще росте і розвивається. Гіподинамія (обмеження рухової активності школяра) веде до порушення обміну речовин, діяльності серцево-судинної та дихальної систем, негативного впливу на опорно-руховий апарат.

Найкращими «ліками» для дітей від рухового «голоду» є рухливі ігри. Рухливі ігри за змістом і формою прості і доступні дітям різних вікових груп. Вони є універсальним засобом у фізичному вихованні молоді.

Оздоровче значення ігор:

- сприяють гармонійному росту організму школяра;
- формують правильну поставу;
- загартовують організм;
- підвищують працездатність;
- зміцнюють здоров'я.

Великий оздоровчий ефект має проведення ігор на свіжому повітрі незалежно від пори року. Це зміцнює мускулатуру, покращує діяльність дихальної, серцево-судинної системи, збільшує рухливість суглобів і міцність зв'язок, стимулює обмінні процеси, позитивно впливає на нервову систему, підвищує опірність організму до простудних захворювань

Освітнє значення ігор:

- формують рухові вміння і навички з бігу, стрибків, метання тощо;
- розвивають фізичні якості: швидкість, силу, спритність, гнучкість і витривалість;
- дають основи знань з фізичної культури і спорту, валеології, народознавства, історії рідного краю і т.д.

Під час проведення рухливих ігор учні повторюють, закріплюють, удосконалюють рухові вміння і навички, розвивають фізичні якості. Отже, правильно методично побудований урок із застосуванням ігор, естафет, дає можливість з великою ефективністю розв'язувати освітні завдання.

Виховне значення ігор:

- виховують моральні та вольові якості учнів;
- виховують любов до рідного краю, звичаїв і традицій українського народу;
- виховують любов до щоденних і систематичних занять фізичними вправами.

У рухливій грі одночасно здійснюється фізичне, розумове, моральне, естетичне та трудове виховання. Активна рухова діяльність ігрового характеру, позитивні емоції підсилюють усі фізіологічні і психологічні процеси в організмі, поліпшують роботу всіх органів і систем. Правила ігор регулюють поведінку гравців, сприяють вихованню взаємодопомоги, чесності, колективізму, дисциплінованості, відповідальності, витримки, вміння долати труднощі, цілеспрямованості, сміливості, рішучості і т.п. Ігри привчають долати психічні і фізичні навантаження, створюють у дітей бадьорий настрій. [10]

Чільне місце в оздоровленні та всебічному розвитку школярів займають рухливі та спортивні ігри.

Видовим поняттям, що відрізняє спортивні ігри від інших видів спорту, слід взяти «ігрова діяльність». У наукових публікаціях ми зустрічаємо таке визначення спортивних ігор: «Спортивна гра - це добровільна діяльність, що проходить за певними правилами і що характеризується азартом, в якій емоційна сторона домінує над утилітарно-практичною і, яка приносить задоволення і радість не тільки від результату, але і від самого процесу як безпосереднім учасникам гри, так і її спостерігачам». У підручнику під редакцією Ю.Д. Залізняка, Ю.М. Портнова під спортивними іграми розуміється: «Ігри, пов'язані зі спортом, що базуються на змаганні». Узагальнюючи, можна дати визначення поняттю «спортивні ігри» [13].

Спортивні ігри - це вид спорту, в основі яких знаходиться ігрова діяльність зі своїм предметом змагання, ігровими прийомами і правилами. Спортивні ігри - самостійні види спорту, пов'язані з ігровим протиставленням команд або окремих спортсменів, і проводяться за певними правилами. Спортивні ігри, в яких змагаються дві (або більше) команди називаються командними спортивними іграми. Фізичне навантаження при різних спортивних іграх неоднакова. Так, наприклад, вона дуже висока при футболі, баскетболі, хокеї, водному поло; всі ці ігри вимагають великої активності, це ігри для молодих людей. Теніс, волейбол, а також крокет вимагають меншої напруги, тому їх можна рекомендувати не тільки молоді [13].

Рухлива гра з правилами - це «свідома, активна діяльність, що характеризується точним і своєчасним виконанням завдань, пов'язаних з обов'язковими для всіх граючих правилами». Глибокий сенс рухливих ігор - в їх повноцінній ролі в фізичного і духовного життя, яка існує в історії та культурі кожного народу. Рухливу гру можна назвати найважливішим виховним інститутом, що сприяє як розвитку фізичних і розумових здібностей, так і освоєнню моральних норм, правил поведінки, етичних цінностей суспільства.

Рухливі ігри, насамперед, засіб фізичного виховання. Вони дають можливість розвивати та вдосконалювати рухи, біг, стрибки, лазіння, кидання і т.п. Різноманітні рухи вимагають активної діяльності великих і дрібних м'язів, сприяють кращому обміну речовин, кровообігу, тобто підвищенню життєдіяльності організму. Великий вплив рухливі ігри роблять також і на нервово-психічний розвиток граючого, формування важливих якостей особистості. У цих іграх розвивається воля, кмітливість, сміливість, швидкість реакцій і ін. Спільні дії в іграх зближують дітей, доставляють їм радість від подолання труднощів і досягнення успіху. Джерелом рухливих ігор з правилами є народні ігри, для яких характерні яскравість задуму, змістовність, простота і цікавість [14].

Заняття спортивними і рухливими іграми збагачують учасників новими відчуттями, уявленнями та поняттями. Ігри розширюють коло уявлень, розвивають спостережливість,

кмітливості, уміння аналізувати, зіставляти і узагальнювати бачене, наоснові чого робити висновки зі спостережуваних явищ у навколишньому середовищі.

Рухливі та спортивні ігри, як засіб і метод фізичного виховання, широко застосовується в навчальних закладах. На уроках фізичної культури вони використовуються для вирішення освітніх, виховних та оздоровчих завдань у відповідності з вимогами програми. В іграх на уроках фізкультури на відміну від інших форм занять головну увагу треба звертати на освітню і оздоровчу сторону гри, а також на виховання фізичних якостей. Гра є потребою для відновлення як фізичних, так і духовних сил. Рухливі та спортивні ігри допомагають не тільки у вирішенні низки спеціальних завдань, а й (маючи на увазі природу ігрової діяльності) завжди підвищують інтерес до занять. Гра є поштовхом до спорту.

Також велике значення рухливих і спортивних ігор у вихованні фізичних якостей є: розвиток швидкості, спритності, сили, витривалості, гнучкості. Ігри виховують у дітей почуття солідарності, товариства і відповідальності за дію один одного. Правила гри сприяють вихованню свідомої дисципліни, чесності, витримки, вмінню взяти себе в руки після сильного збудження, стримувати свої егоїстичні пориви.

Різноманітні рухи і дії, звичайно що виконуються на свіжому повітрі, роблять на граючих оздоровчий вплив. Вони сприяють зміцненню нервової системи, рухового апарату, поліпшенню загального обміну речовин, підвищенню діяльності всіх органів і систем організму людини і служать корисним засобом активного відпочинку, особливо для тих з них, які зайняті напруженою розумовою діяльністю. Заняття рухливими і спортивними іграми позитивно позначаються на розвитку зорового, вестибулярного, м'язового та інших аналізаторів. Під впливом систематичних занять іграми збільшується поле зору граючих, їх організм краще переносить швидкі зміни в положенні тіла, у них розвивається точність рухів. Освітня сторона гри буде стояти на належній висоті, якщо педагог, вихователь будуть звертати на це належну увагу. Отже, рухливі та спортивні ігри мають виховне, оздоровче і освітнє значення.

КЛАСИФІКАЦІЯ РУХЛИВИХ ІГОР

Формулювання завдань	Найменування ігор
Розучування й закріплення різних шикунів (в шеренгу, колону, коло та ін)	«Швидко по місцях», «Карусель», «Клас, струнко!»
Загальнорозвиваючі вправи в грі	«Заборонений рух», «Роби, як я»
Розвиток уваги та слуху, швидкості реакції на сигнал	«Три, тринадцять, тридцять», «Слухай сигнал», «Ритмічна естафета»
Розвиток вміння ритмічно ходити, раптово припиняти рухи та відновлювати їх за сигналом	«Змагання бігунів», «Совушка», «Швидкі і спритні», «П'ятнашки з присіданням», «День і ніч», «Ми фізкультурники»
Розвиток швидкості і прямолінійності бігу	«Виклик номерів», «День і ніч»
Удосконалення умінь: а) ритмічно ходити, б) швидко бігати; в) перебіжки для розвитку координаційних здібностей	«Наступ», «Гуси-лебеді», «Біг командами», «Хто швидше», «Порожнє місце», «У ведмедя у бору», «П'ятнашки»
Закріплення навичок організовано і швидко здійснювати перебіжки групами	«Ліс, озеро, болото», «Зміна місць»
Навчання та закріплення умінь у киданні і ловінні малого м'яча	«Постарайся зловити», «М'яч у стінку»
Розвиток влучності при метанні м'яча в ціль	«Влучно в ціль», «Лови - не лови», «М'ячем в ціль», «Передав - сідай», «Метальники»,
Удосконалення досвіду в киданні і ловінні малого м'яча	«Точний удар», «Хто далі кине», «Швидкі і влучні»
Вироблення вміння влучно і швидко передавати м'яч та інші предмети	«Передача м'яча по колу», «Швидше до мети», «М'яч - сусідові», «Не давай м'яча ведучому»
Закріплення вміння у киданні, ловінні та передачі великого м'яча	«М'яч крізь обруч», «М'яч середньому», «М'яч через мотузку», «М'яч у повітрі», «Точний удар», «Швидше до мети»
Розучування загальнорозвиваючих вправ з короткою скакалкою	«Чемпіони скакалки», «Вудка»
Закріплення техніки підстрибування і стрибка в глибину	«Стрибунці - горобчики», «Зайці в городі», «Лисиці та кури»
Удосконалення правильної постави та навички у рівновазі (збереження стійкості)	«Естафета з рівновагою і перелізанням», «Ходьба по накресленій лінії», «Не втрачай рівноваги»

Формулювання завдань	Найменування ігор
Закріплення навичок лазіння, перелізання	«Альпіністи», «Переліт птахів», «Естафета з лазінням, перелізанням»
Вироблення вміння поєднувати розбіг з поштовхом однією ногою при стрибках	«Естафета зі стрибками через лаву», «Естафета з бігом, стрибками і метанням»
Формування вміння розслаблятися, розвиток гнучкості	«Ігрові вправи за завданням», «Танцювальні рухи», «Крізь обруч»
Розвиток швидкості, координації рухів. Ігри з великою інтенсивністю рухів	«Виклик», «Встигни зайняти місце», «Мишоловка», «Голка, нитка, вузол»,
Розвиток уміння виконувати рухи	«Море хвилюється – раз», «Дроворуб» та ін
Корекція (переключення і розподіл) уваги	«Що змінилося?», «Заборонений рух»
Психофізичне відновлення	Дихальні вправи, завдання на розслаблення (аутогенне тренування)

Ігри для розвитку спритності

Спритність – це складна комплексна властивість, що не має єдиного критерію оцінки.

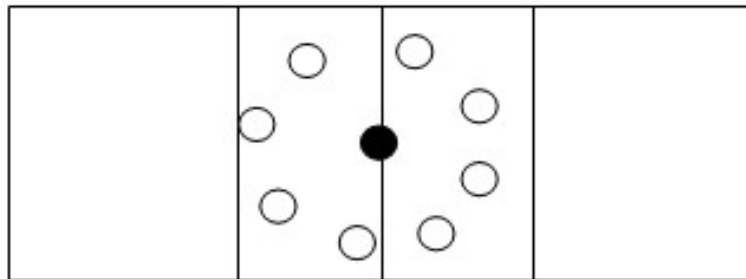
1. «Метке око»

Під час ходьби або бігу за зоровим сигналом гравці виконують заздалегідь обумовлену дію. Наприклад: піднята вгору рука означає, що діти повинні виконати стрибок вперед і прийняти обумовлену стійку.

2. «Падаюча палиця»

Підготовка: гравці стають в коло. У центрі кола ведучий, який притримує за верхній кінець палицю, що знаходиться у вертикальному положенні.

Опис гри: ведучий називає номер одного з гравців і відпускає палицю, гравець повинен зробити випад вперед і схопити палицю, не давши їй впасти.

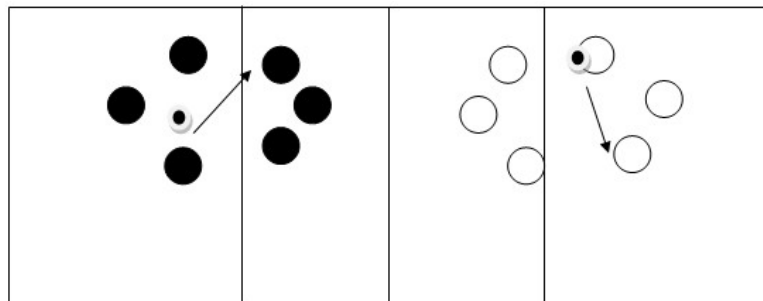

3. «М'яч над мотузкою»

Підготовка: через середину поля на висоті піднятої руки натягується сітка або мотузка. На кожній половині площадки розташовується одна команда.

Опис гри: кожна команда намагається кинути м'яч над сіткою на поле суперника так, щоб він торкнувся землі і водночас не допустити цього на своєму полі.

4. «Передачі волейболістів»

Опис гри: гравці стають в коло і способом верхньої передачі відбивають м'яч вгору один одному. Гравець, що допустив падіння м'яча, отримує штрафне очко. Перемагає той, хто менше допустив помилок.

5. «Тільки знизу»

Опис гри: звичайна гра в волейбол, але передачі м'яча дозволяється виконувати тільки знизу двома або однією рукою. В іншому випадку м'яч передається на протилежну сторону, а команда отримує очко.

6. «Бомбардири»

Підготовка: учасники стоять по колу і перекидають один одному м'яч.

Опис гри: гравець, що допустив помилку при прийомі м'яча або послав м'яч неточно, сідає в центр кола. Решта, час від часу нападаючим ударом посилають м'яч у гравців, що сидять. Якщо потрапили в гравця, той виходить з кола і продовжує гру. Обстріл триває до тих пір, поки один із гравців, що сидить, не зловить м'яч у руки, тоді всі встають, а гравець, що пробив у руки, сідає в коло.

7. «По наземній мішені»

Підготовка: на волейбольному майданчику кресляться два кола.

Опис гри: гравці по черзі розбігаються і кидають м'яч у коло двома руками. За вдале попадання команда отримує очко.

Список використаних джерел

1. Адаптація організму учнів до навчальних фізичних навантажень / Під ред. Ф.Г. Хрипкової. М.В. Антропової. - М.: Педагогіка, 2002. - 240 с.
2. Апанасенко Г.А. Фізичний розвиток дітей та підлітків. - Київ: Здоров'я, 1985. - 80 с.
3. Ашмарін Б.А. Теорія і методика фізичного виховання: навч. для студ. фак. фізкультури пед ін. тів. М.: Інфра-М, 2006. 287 с.
4. Барков В.А. Педагогічні дослідження у фізичному вихованні: Навчальний посібник з курсу «Основи НДР» для студентів. - «Фізична культура». - Гродно, 2005. - 68 с.
5. Білеєва Л.В., Коротков І.М., Яковлев В.Г. Рухливі ігри: Навч. посібник для ін-тів фізичної культури. 4-е вид., Перераб. і додатк.? М.: Фізкультураіспорт, 1999. 208 с.
6. Верхошанський Ю.В. Основи спеціальної фізичної підготовки спортсменів. - М.: Фізкультураіспорт, 1988. - 331 с.
7. Головіна Л.Л. Фізіологічні особливості деяких функцій м'язової діяльності школярів. - К., 2003. - 197 с.
8. Годик М.А. Спортивна метрологія: Підручник для інститутів фізичної культури. - М.: Фізкультураіспорт, 1998. - 192 с.
9. Семікоп А.Ф. Основи теорії та методики спортивного тренування: Навч. метод. посібник для студ. факульт. фізкульт. педінститут. і університ., училищ олімп. резерву за фахом. 03.03 - «Фізична культура». - Гомель, 2002. - 149 с.
10. Фомін Н.А., Філін В.П. Вікові основи фізичного виховання. М.: Фізкультураіспорт. - 2002. 176 с.
11. Кругляк О.Я., Від гри до здоров'я нації. Рухливі ігри, естафети на уроках фізичної культури / О.Я. Кругляк, Н.П. Кругляк. Методичний посібник. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. - 80 с.
12. Ламкова О.І. 250 рухливих ігор та естафет для школярів / О.І. Ламкова, С.В. Романова. - Рано, 2005. - 128 с.
13. Папуша В.А. Фізичне виховання школярів: форма, зміст, організація / В.А. Папуша. - Тернопіль: підручники і посібники, 2008. - 192 с.
14. Шиян Б.М., Теорія і методика наукових педагогічних досліджень у фізичному вихованні таспорті: навчальний посібник / Б.М. Шиян, О.М. Вацеба. - К.: Навчальна книга. - Богдан, 2008. - 276 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СПОРТИВНО-ХУДОЖНІХ СВЯТ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Шастків Аліна Вікторівна
магістрантка
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Україна, м. Івано-Франківськ

У статті розкрито значення, умови, правила та методіку проведення спортивно-художніх свят у початкових класах.

Ключові слова: спортивно-художнє свято, здоров'я, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Здоров'я населення – показник добробуту суспільства, тому його збереження є завданням державного рівня. Особливої уваги потребують діти. Сучасна національна школа України має формувати не тільки людину, яка б втілювала у собі високі громадянські почуття, національну свідомість, а насамперед особистість, яка свідомо ставиться до свого здоров'я, здорового способу життя та повною мірою володіє знаннями поведінки, безпечними для її здоров'я. Причинами погіршення стану учнів є недостатність валеологічних знань у школярів відсутність наступності, системності, послідовності у впровадженні здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі.

Сьогодні школа повинна сприяти вихованню в дітей потреби в здоровому та безпечному способі життя, формуванню навичок прийняття самостійних рішень стосовно підтримки та зміцнення свого здоров'я, що є невід'ємною ланкою соціалізації — розвитку здорової, гармонійно розвиненої індивідуальності, високодуховної, творчої особистості молодшого школяра в результаті впливу всіх факторів соціального середовища. Повноцінному вирішенню завдань фізичного виховання, формуванню здорового способу життя школярів, підвищенню рухової активності, спортивних досягнень сприятимуть шкільні спортивно-художні свята.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема організації спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів займалися Віленський М., В.Єрмолова, Іванова Л., Качашкіна В., Козленко М., Сафін Р., Шиян Б. та багато інших. Сучасні наукові дослідження характеризуються зростанням інтересу до теоретичного обґрунтування і практичної підготовки школярів.

Проте аналіз літератури засвідчив, що питання визначення особливостей організації та проведення спортивно-художніх свят в умовах навчального закладу не набуло достатньої розробки.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті – розкрити методіку проведення спортивно-художніх свят у початкових класах.

Виклад основного матеріалу. Спортивно-художні свята дуже подобаються учням початкових класів насамперед тому, що об'єднують їх спільними переживаннями, дарують відчуття перемог. Підготовка до свята, розучування віршів, гарне оформлення залу чи майданчика, оригінальні костюми, красиві емблеми, музика, пісні, різноманітні змагання позитивно впливають на загальний фізичний розвиток дітей, розвивають у них почуття краси, уяву. А головне – спортивно-художні свята допомагають формувати бажання бути сильними, спритними, витривалими, займатися спортом. Спільна діяльність, долаання труднощів зміцнюють дитячий колектив, пробуджують почуття відповідальності.

У методичній літературі, періодичній пресі святами часто називають спортивні змагання, інші масові заходи. Добре організовані змагання з парадними відкриття і закриття, урочистим нагородженням переможців - своєрідні свята спорту. Проте для фахівця спортивно-художнє свято - це комплексний захід, який включає в себе не тільки спортивні (змагання, показові виступи, конкурси, вікторини, ігри, лотереї та ін.), а й художні, мистецькі фрагменти [3, с.132].

Важливою умовою успішного проведення будь-якого спортивно-художнього свята у початкових класах є створення організаційного комітету, який оперативно зможе вирішувати

всі питання, пов'язані з його організацією. Комітет координує всю роботу підготовки та проведення цього заходу.

До складу організаційного комітету, як правило, входять: заступник директора з виховної роботи, педагог-організатор, учитель фізичної культури, класні керівники, представники спортивного клубу (осередку) учнівської спортивної спілки, лікар. З цього складу обирається голова комітету, заступник голови комітету, секретар, головний суддя, відповідальний за інформаційну роботу або редактор шкільної газети, відповідальний за безпеку та медичне забезпечення. Кожний з них очолює відповідну комісію, до складу якої входять 5-7 активістів.

Положення про проведення свята та його сценарій обов'язково затверджуються директором школи та доводяться до відома всього педагогічного колективу. У положенні про проведення свята визначається: мета цього заходу; місце і час проведення заходу (час проведення свята має відповідати календарному плану спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів навчального закладу); керівництво заходом (визначається, хто організує та проводить захід); учасники заходу (обумовлюються складом команд); програма заходу (опис вправ, їх послідовність, тощо) [2].

При організації спортивно-художніх свят необхідно дотримуватись таких правил:

1. Ретельно готувати й організувати кожний спортивно-художнє свято незалежно від масштабу, щоб учні і вболівальники отримали задоволення від причетності до нього;

2. До найдрібніших деталей продумувати хід подій увесь сценарій, від всеохоплюючого і точного інструктажу суддівської колегії до розмітки майданчика і його видовищного оформлення.

3. Оперативно визначати переможців і призерів і вручати їм нагороди зразу ж після змагань у присутності глядачів;

4. Перед кожним спортивно-художнім святом надавати інформацію про день і місце його проведення, а після-підсумки-особистої та командної першості [1, с. 123].

Програми спортивно-художніх свят для учнів початкових класів можуть бути різними за змістом, але при їх складанні найчастіше дотримуються єдиної структури проведення: урочиста частина, показові виступи, спортивні змагання, масові розважальні змагання (конкурси, веселі естафети, рухливі ігри та атракціони) урочисте закриття.

Програма може передбачати різні естафети та конкурси, зміст яких буде залежати від підготовки учнів, можливостей та традицій навчального закладу, але обов'язковими вимогами до їх підбору є:

- посиленість виконання всіма учасниками;
- забезпечення оптимальної черговості фізичного навантаження;
- забезпечення максимальної безпечності під час виконання вправ

Залік результатів здійснюється відповідно до положення про захід. Існують командний, особисто-командний та особистий заліки.

Складаючи сценарій спортивно-художнього свята для молодших школярів, доцільно чергувати художні та спортивні фрагменти, щоби постійно підтримувати в учасниках і гостях зацікавленість у святі.

Дуже важиве виховне значення має нагородження. Тому крім нагородження переможців, бажано передбачити заохочувальні призи для тих, хто брав у заході активну участь. Це можуть бути не тільки традиційні грамоти та дипломи, але й оригінальні призи (квитки на концерт чи екскурсію або саморобки, виготовлені самими учнями, тощо). Залучення учнів до підготовки спортивних майданчиків, інвентаря та костюмів, художнього оформлення місця проведення відповідного заходу сприятиме підвищенню зацікавленості дітей та їх батьків у ньому, а також, одночасно, і формуванню інструкторських навичок. Усі підготовчі роботи, в свою чергу, можна тех організувати як своєрідні змагання.

Підготовку відповідної документації до спортивно-художнього свята можна доручити учням. Їм заздалегідь пояснюють, у чому полягає їх завдання, видають примірники оригіналів бланків (заявок, протоколів, зведених відомостей тощо) та визначають термін їх підготовки.

До участі у святі бажано залучити батьків; домовитися з відповідними торгівельними організаціями про продаж учасникам свята спортивної форми, відповідної літератури, інвентаря

й атрибутики, значків, марок, конвертів, художніх листівок, наклейок, а також функціонування продуктових кіосків (морозиво, печиво, фруктові напої тощо).

У спортивно-художніх святах молодших школярів можуть брати участь працівники культових і громадських організацій, Рад народних депутатів, закладів культури.

У селах і селищах такі свята повинні проводитися з ініціативи школи під егідою відповідних рад і культурно-спортивних комплексів.

Програмою спортивно-художніх свят передбачаються фрагменти не тільки для школярів, а й для дітей дошкільного віку і навіть дорослих та спільні заходи (класами, сім'ями) [3].

Виняткове місце у програмі свята, котре переважно, триває два дні (субота і неділя), посідають чисто спортивні заходи, а саме: змагання, народні ігри та розваги, товариські зустрічі та показові виступи, "Веселі старты" й естафети, конкурси і вікторини.

Спортивні свята в сучасній школі виховують у школярів такі цінні риси характеру, як витримка, наполегливість у долаття перешкод, вміння володіти собою у будь-якій ситуації, вміння з гідністю поводитись в разі поразок, почуття відповідальності за спортивну честь свого колективу.

Висновки. Отже, спортивно-художні свята певною мірою дають змогу реалізувати прагнення молодших школярів гармонійно поєднати цікавість до спорту і мистецтва.

Список використаних джерел

1. Іващенко В.П., Безкопильний О.П. Теорія і методика фізичного виховання. Частина II. Підручник. Черкаси: Видавництво ЦНТЕІ, 2005. 420 с.
2. Спортивні свята / упоряд. Н. Черненко. –Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.
3. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина 2. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2006. 248 с.

Галузь: «Інформаційні технології»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Периста Катерина Едуардівна

Студентка,

**Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна.**

Ідея створення мислячих машин "людського типу", які здавалося б думають, рухаються, чують, говорять, і взагалі поведуться як живі люди йде корінням в глибоке минуле. Ще древні єгиптяни і римляни відчували побожний жах перед культовими статуями, які жестикулювали вбачали пророцтва (зрозуміло не без допомоги жерців). Середньовічні літописи сповнені розповідей про автомати, здатних ходити і рухатися майже так само як їх господарі - люди. В середні віки і навіть пізніше ходили чутки про те, що у кого-то з мудреців є гомункули (маленькі штучні чоловічки) - справжні живі, здатні відчувати істоти. Видатний швейцарський лікар і натураліст XVI в. Теофраст Бомбаст фон Гогенгейм (більш відомий під ім'ям Парацельс) залишив керівництво з виготовлення гомункула, в якому описувалася дивна процедура, що починалася з закапування в кінський гній герметично закупореній людської сперми. "Ми будемо як боги, - проголошував Парацельс. - Ми повторимо найбільше з чудес господніх - створення людини!" (4) У XVIII ст. завдяки розвитку техніки, особливо розробці годинникових механізмів, інтерес до подібних винаходів зріс, хоча результати були набагато більш "іграшковими", ніж це хотілося б Парацельс. У 1736 р французький винахідник Жак де Вокансон виготовив механічного флейтиста в людський зріст, який виконував дванадцять мелодій, перебираючи пальцями отвори і дуючи в мундштук, як справжній музикант. В середині 1750-х років Фрідріх фон Кнаус, австрійський автор, який служив при дворі Франциска I, сконструював серію машин, які вміли тримати перо і могли писати досить довгі

тексти. Інший майстер, П'єр Жак-Дроз зі Швейцарії, побудував пару дивовижних за складністю механічних ляльок розміром з дитини: хлопчика, пише листи і дівчину, що грає на клавесині.

Успіхи механіки ХІХ в. стимулювали ще більш честолюбні задуми. Так, в 1830-х роках англійський математик Чарльз Беббідж задумав, правда, так і не завершивши, складний цифровий калькулятор, який він назвав Аналітичною машиною; як стверджував Беббідж, його машина в принципі могла б розраховувати шахові ходи. Пізніше, в 1914 р, директор одного з іспанських технічних інститутів Леонардо Торрес-і-Кеведо дійсно зготував електромеханічний пристрій, здатне розігрувати найпростіші шахові ендшпілі майже так само добре, як і людина.

Однак тільки після другої світової війни з'явилися пристрої, здавалося б, що підходять для досягнення заповітної мети - моделювання розумного поведінки; це були електронні цифрові обчислювальні машини. "Електронний мозок", як тоді захоплено називали комп'ютер, вразив в 1952 р телеглядачів США, точно передбачивши результати президентських виборів за кілька годин до отримання остаточних даних. Цей "подвиг" комп'ютера лише підтвердив висновок, до якого в той час прийшли багато вчених: настане той день, коли автоматичні обчислювачі, настільки швидко, невтомно і безпомилково виконують автоматичні дії, зможуть імітувати необчислювальних процеси, властиві людському мисленню, в тому числі сприйняття і навчання, розпізнавання образів, розуміння повсякденної мови і листи, прийняття рішень у невизначених ситуаціях, коли відомі не всі факти. Таким чином "заочно" формулювався свого роду "соціальне замовлення" для психології, стимулюючи різні галузі науки.

Багато винахідників комп'ютерів і перші програмісти розважалися, складаючи програми для аж ніяк не технічних занять, як твір музики, рішення головоломок та ігри, на першому місці тут виявилися шашки та шахи. Деякі романтично налаштовані програмісти навіть змушували свої машини писати любовні листи.

До кінця 50-х років усі ці захоплення виділилися в нову більш-менш самостійну гілку інформатики, що отримала назву "штучний інтелект". Дослідження в галузі ШІ, спочатку зосереджені в кількох університетських центрах США - Масачусетському технологічному інституті, Технологічному інституті Карнегі в Пітербурзі, Станфордському університеті, - нині ведуться в багатьох інших університетах та корпораціях США та інших країн. Загалом, дослідників ШІ, що працюють над створенням мислячих машин, можна розділити на дві групи. Одних цікавить чиста наука і для них комп'ютер - лише інструмент, що забезпечує можливість експериментальної перевірки теорій процесів мислення. Інтереси іншої групи лежать в області техніки: вони прагнуть розширити сферу застосування комп'ютерів і полегшити користування ними. Багато представників другої групи мало дбають про з'ясування механізму мислення - вони вважають, що для їх роботи це чи більш корисно, ніж вивчення польоту птахів і літакобудування.

В даний час, однак, виявилось, що як наукові так і технічні пошуки зіткнулися з незмірно більш серйозними труднощами, ніж уявлялося першим ентузіастам. На перших порах багато піонери ШІ вірили, що через якийсь десяток років машини знайдуть найвищі людські таланти. Передбачалося, що, подолавши період "електронного дитинства" та навчившись в бібліотеках всього світу, хитромудрі комп'ютери, завдяки швидкодії точності і безвідмовної пам'яті поступово перевершать своїх творців-людей. Зараз мало хто говорить про це, а якщо і говорить, то аж ніяк не вважає, що подібні чудеса не за горами.

Спроби побудувати машини, здатні до розумного поведінки, значною мірою натхнені ідеями професора МТІ Норберта Вінера, однією з видатних особистостей в інтелектуальній історії Америки. Крім математики він мав широкі пізнання в інших областях, включаючи нейропсихологію, медицину, фізику і електроніку.

Вінер був переконаний, що найбільш перспективні наукові дослідження в так званих прикордонних областях, які не можна конкретно віднести до тієї чи іншої конкретної дисципліни. Вони лежать десь на стику наук, тому до них зазвичай не підходять настільки суворо. "Якщо труднощі у вирішенні будь-якої проблеми психології мають математичний характер, пояснював він, - то десять необізнаних в математиці психологів просунуться не далі за одного настільки ж недосвідченого".

Вінеру і його співробітнику Джуліану Бігелу належить розробка принципу "зворотного зв'язку", який був успішно застосований при розробці нової зброї з радіолокації наведенням.

Принцип зворотного зв'язку полягає у використанні інформації, що надходить з навколишнього світу, для зміни поведінки машини. В основу розроблених Вінером і Бігелоу систем наведення були покладені тонкі математичні методи; при щонайменшій зміні відображених від літака радіолокаційних сигналів вони відповідно змінювали наводку збрарядь, тобто - помітивши спробу відхилення літака від курсу, вони негайно розраховували його подальший шлях і направляли гармати так, щоб траєкторії снарядів і літаків перетнулися.

Надалі Вінер розробив на принципі зворотного зв'язку теорії як машинного так і людського розуму. Він доводив, що саме завдяки зворотного зв'язку все живе пристосовується до навколишнього середовища і домагається своїх цілей. "Усі машини, що претендують на" розумність ", - писав він, - повинні мати здатність переслідувати певні цілі і пристосовуватися, тобто навчатися". Створеної ним науці Вінер дає назву кібернетика, що в перекладі з грецького означає рульової. (2) Слід зазначити, що принцип "зворотного зв'язку", введений Вінером був в якійсь мірі передбачив Сеченовим в доказі "центрального гальмування" в "Рефлекси головного мозку" (1863 р) і розглядався як механізм регуляції діяльності нервової системи, і який ліг в основу багатьох моделей довільної поведінки у вітчизняній психології.

Одним з тих, кого нітрохи не злякали труднощі, був Френк Розенблат, праці якого, здавалося, відповідали самим помітним прагненням кібернетиків. В середині 1958 їм була запропонована модель електронного пристрою, названого їм перцептором, яке мало б імітувати процеси людського мислення. Перцептрон повинен був передавати сигнали від "очі", складеного з фотоелементів, в блоки електромеханічних елементів пам'яті, які оцінювали відносну величину електричних сигналів. Ці осередки з'єднувалися між собою випадковим чином відповідно до панівної тоді теорією, згідно з якою мозок сприймає нову інформацію і реагує на неї через систему випадкових зв'язків між нейронами. Два роки по тому була продемонстрована перша діюча машина "Марк-1", яка могла навчитися розпізнавати деякі з букв, написаних на картках, які підносили до його "очам", нагадують кінокамери. Перцептрон Розенבלата виявився найвищим досягненням "сонця", або нейромоделного методу створення штучного інтелекту. Щоб навчити перцептрон здатності будувати здогади на основі вихідних передумов, у ньому передбачалася якась елементарна різновид автономної роботи або "самопрограмування". При розпізнанні тієї чи іншої літери одні її елементи або групи елементів виявляються набагато більш істотними, ніж інші. Перцептрон міг навчатися виділяти такі характерні особливості букви напіваавтоматична, свого роду методом проб і помилок, що нагадує процес навчання. Однак можливості перцептрона були обмеженими: машина не могла надійно розпізнавати частково закриті літери, а також букви іншого розміру або малюнка, ніж ті, які використовувалися на етапі її навчання.

Провідні представники так званого "спадного методу" спеціалізувалися, на відміну від представників "висхідного методу", в складанні для цифрових комп'ютерів загального призначення програм вирішення завдань, що вимагають від людей значної інтелекту, наприклад для гри в шахи або пошуку математичних доказів. До числа захисників "спадного методу" ставилися Марвін Мінський і Сеймур Пейперт, професора Масачусетського технологічного інституту. Мінський почав свою кар'єру дослідника ШІ прихильником "висхідного методу" і в 1951 р побудував навчається мережу на на вакуумних електронних лампах. Однак незабаром до до моменту створення перцептрона він перейшов в протилежний табір. У співавторстві з південно-африканським математиком Пейпертом, з яким його познайомив Маккаллох, він написав книгу "Перцептрони" (3), де математично доводилося, що перцептрони, подібні розенблатовсім, принципово не в змозі виконувати багато з тих функцій, які передбачав їм Розенблат . Мінський стверджував, що, не кажучи про роль працюють під диктовку друкарок, рухомих роботів або машин, здатних читати, слухати і розуміти прочитане або почуте, перцептрони ніколи не знайдуть навіть вміння розпізнавати предмет частково заслонений іншим. Дивлячись на що стирчав із-за крісла котячий хвіст, подібна машина ніколи не зможе зрозуміти, що вона бачить.

Не можна сказати, що з'явилася в 1969 році ця критична робота покінчила з кібернетикою. Вона лише перемістила інтерес аспірантів та субсидії урядових організацій США, традиційно фінансують дослідження з ШІ, на інший напрямок досліджень - "спадний метод".

Інтерес до кібернетики останнім часом відродився, так як прихильники "спадного методу" зіткнулися з так само нездоланною труднощами. Сам Мінський публічно висловив жаль, що його виступ завдало шкоди концепції перцептронів, заявивши, що, згідно з його теперішнім уявленням, для реального прориву вперед у створенні розумних машин потрібно пристрій, багато в чому схоже на перцептрон. Але в основному ІІ став синонімом спадного підходу, який виражався у складанні все більш складних програм для комп'ютерів, що моделюють складну діяльність людського мозку.

Штучний інтелект і теоретичні проблеми психології. Можна виділити дві основні лінії робіт з ШІ. Перша пов'язана з удосконаленням самих машин, з підвищенням "інтелектуальності" штучних систем. Друга пов'язана із завданням оптимізації спільної роботи "штучного інтелекту" і власне інтелектуальних можливостей людини.

Закономірно виникає питання про вплив робіт з штучного інтелекту на розвиток психологічної науки. О. К. Тихомиров (9) виділяє в якості першого результату - поява нової галузі психологічних досліджень, а саме, порівняльні дослідження того, як одні й ті ж завдання вирішуються людиною і машиною. Крім того, вже перші роботи з штучного інтелекту показали, що не тільки область вирішення завдань зачіпається порівняльне дослідження, а й проблема мислення в цілому. Виникла потреба в уточненні критеріїв диференціації "творчих" і "нетворчих" процесів.

Більш того, і дослідження сприйняття і дослідження пам'яті знаходяться під сильним впливом машинних аналогій (монографія Р. Клацки).

Оригінальна висвітлення праць з ШІ несе на собі нова психологічна теорія поведінки (дослідження Д. Міллера К. Прибрама Ю. Галантера). У той час як для традицій вітчизняної психології необхідно розведення понять поведінки та діяльності.

Популярні ідеї системного аналізу дозволили зробити порівняння принципів роботи штучних систем і власне людської діяльності важливим евристичним прийомом виділення саме специфічного психологічного аналізу діяльності людини.

У 1963 р виступаючи на нараді з філософських питань фізіології ВНД і психології, А. Н. Леонтьєв сформулював наступну позицію: машина відтворює операції людського мислення, і, отже, співвідношення "машинного" і "немашинного" є співвіднесення операціонального і неопераціонального в людській діяльності в той час цей висновок був досить прогресивний і виступав проти кібернетичного редукаціонізму. Проте надалі при порівнянні операцій, з яких складається робота машини, і операцій як одиниць діяльності було виявлено істотні відмінності - в психологічному сенсі "операція" відображає спосіб досягнення результатів, процесуальну характеристику, в той час як стосовно машинної роботі цей термін використовується в логіко - математичне сенсі (характеризується результатом).

Інформаційна теорія емоцій Симонова також в значній мірі харчується аналогіями з роботами систем ШІ. Крім того проблема вольового прийняття рішень в психології в деяких роботах розглядається як формальний процес вибору однієї з безлічі заданих альтернатив, опускаючи тим самим специфіку вольових процесів. У той же час, Ю. Д. Бабаєвої (5) була зроблена спроба вивчення можливості формалізації процесу цілеутворення на основі глибокого психологічного аналізу цього процесу в діяльності людини.

Звертаючись до проблеми ролі ІІ в навчання Л. І. Ноткин (8) розглядає цей процес як одну з різновидів взаємодії людини з ЕОМ, і розкриває серед перспективних можливостей ті, які спрямовані на створення так званих адаптивних навчаються систем, що імітують оперативний діалог учня і викладача -людини.

Таким чином, роль взаємодія між дослідженнями штучного інтелекту та психологічної наукою можна охарактеризувати як плідний діалог, що дозволяє якщо не вирішувати то хоча б навчитися ставити запитання як високого філософського рівня "Що є людина?", Так і більш прагматичні - методичні та методологічні.

Література:

1. Дрейфус Х. Чого не можуть обчислювальні машини. - М.: Прогрес, 1979
2. Вінер Н. Кібернетика і суспільство. -М: ІЛ, 1958
3. Мінський М., Пейперт С. Перцептрони -М: Світ, 1971

4. Комп'ютер знаходить розум. Москва Мир 1990 збірник: Психологічні дослідження інтелектуальної діяльності. Під. ред. О. К. Тихомирова. - М., МГУ, 1979 .:

Галузь: «Географія»

ЧИННИКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ

Голуб Юлія Михайлівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ

Анотація: У статті проаналізовано групи чинників, що впливають на екологічну поведінку населення: зовнішні, які виникають з умов середовища та внутрішні – фізичні та психічні особливості особи. Охарактеризовано вплив інституціональних та економічних факторів, культурних норм і екологічних знань на формування поведінки людини.

Ключові слова: екологічна поведінка, екологічна свідомість, екологічні знання, довкілля.

Екологічна свідомість та поведінка людини значною мірою формується під впливом того соціального середовища, у якому вона живе. Різні верстви населення можуть мати різні мотиви та установки щодо екологічних проблем, навіть в однаковому екологічному середовищі. Важливо зрозуміти фактори, які стримують або сприяють тій чи іншій екологічній поведінці [1].

Дослідження чинників, які впливають на екологічну поведінку є науково складним і вимагає застосування міждисциплінарних підходів. Вивчення поведінки людини в її ставленні до навколишнього середовища є однією з важливих проблем психології збереження («Conservation psychology»). Цей напрям вивчає взаємні відносини між людством та довкіллям, зосереджуючи увагу на заохоченні збереження природних ландшафтів [6].

Чинники екологічної поведінки слід розділити на групи: зовнішні (виникають з умов середовища) та внутрішні (фізичні та психічні особливості особи). Деякі фактори мають вплив на кілька соціальних груп (екологічне оподаткування, ареальне встановлення контейнерів для сортування сміття), в той час як інші – на окремих осіб (опис у творах літератури природи рідного краю) [5].

Зовнішні чинники включають соціальну, культурну, економічну, правову та інші складові. Їхні умови постійно змінюються, вони здійснюють вплив на інші складові (наприклад, економічні фактори взаємодіють не тільки в своєму колі, а й впливають на соціальне, культурне та екологічне середовище). Фактори стикаються та розширюють свої можливості, створюють синергію.

Серед зовнішніх чинників важливе місце належить інституціональним факторам. Здійснення тих чи інших екологічних дій людини залежить від наявності необхідної інфраструктури: розвиненої мережі громадського транспорту, велосипедних доріжок, місць для сортування та переробки відходів. Чим гірше надаються дані види послуг, тим менша ймовірність використання їх населенням. Дані бар'єри, що перешкоджають поширенню екологічних практик можна подолати діями громадян. Екологічні знання та ставлення до навколишнього середовища ефективніше поширювати за рахунок непрямих методів, створюючи всі необхідні умови для одночасно комфортного життя та збереження довкілля [4].

Економічні фактори сильно впливають на поведінку і рішення людей. Більшість із нас вважає, що ми діємо економічно раціонально, проте це не відповідає дійсності. Маркетинг впливає на людину і часто пропонує обирати товари і послуги, що шкодять навколишньому середовищу. Економічні методи є одним з найбільш дієвих механізмів для стимулювання екологічної поведінки населення. Слід згадати досвід Німеччини у встановленні фандоматів у майже кожному супермаркеті. Принцип стимулювання громадян здавати пляшки простий. У вартість напою у ПЕТ-пляшці закладається залогова сума – у Німеччині це 25 євроцентів. Якщо здаєш пляшку, то отримаєш назад або гроші, або бонусний чек на наступні покупки.

Культурні норми відіграють важливу роль у формуванні поведінки людини. С. Бемер-Крістіансен [3] провела дослідження реакції влади та громадян на кислотні дощі в Німеччині та Великобританії. Результати показали високу культурну цінність лісів для німців та змінили підхід до проблеми. Можна припустити, що в невеликих країнах, таких як Швейцарія, Нідерланди, Бельгія культурне ставлення до ресурсів є більш раціональним, ніж у великих за площею та багатих на ресурси державах, як США, Росія [4].

Внутрішні фактори екологічної поведінки залежать від якостей характеру, мотиваційних установок, цінностей та психічних особливостей людини у її відношенні до довкілля. Мотивація є однією із причин поведінки або сильного внутрішнього стимулу. Дослідники виділяють первинні мотиви (вони визначають кілька дій, що пов'язані між собою, наприклад, прагнення дотримуватися екологічного способу життя) та вибіркові (мотиви, що впливають на конкретну дію – «Якщо сьогодні піде дощ, то мені поїхати на громадському транспорті чи все ж використати велосипед?») Проте, дуже часто екологічній поведінці заважають неекологічні мотивації. Людина обирає власний дохід та комфорт, ігноруючи екологічну безпеку суспільства. Тоді головні мотиви (екологічні цінності) перекриваються вибірковими (особисті задоволення) [4].

Екологічні знання – важливий аспект у формування екологічної свідомості. З огляду на сучасний екологічний стан планети, поширення екологічних знань стає одним із найважливіших завдань сім'ї і навчально-виховних закладів. Екологічне виховання, як будь-яке інше, неможливе без навчання. Тому завданнями екологічної освіти є:

- формування екологічної культури, яка включає розуміння сучасних екологічних проблем держави і світу;
- вивчення закономірностей розвитку природи;
- становлення культури поведінки у довкіллі;
- формування активної позиції у заходах з охорони та відновлення навколишнього середовища, поліпшення його стану;
- формування усвідомлення можливості досягнення позитивних результатів у природоохоронній діяльності [2].

Цінності відповідають за формування більшої частини наших внутрішніх мотивацій. Один із способів виявлення визначальних факторів, що формують екологічні цінності – це вивчення життєвого досвіду. У США в кінці 1990-х років було проведено дослідження та визначено, які фактори впливають на екологічну чутливість людей та їх схильність до збереження довкілля. Серед них: близькість із природою в дитинстві, екологічні цінності сім'ї, моделі поведінки друзів та вчителів, освіта [4]. Емоції також є важливими у формуванні наших переконань, цінностей та ставлення до навколишнього середовища. Дослідження показують, що чим сильнішою є емоційна реакція людини на ситуацію, тим більшою є ймовірність виникнення у неї екологічної поведінки [7].

Рівень відповідальності та пріоритети визначаються цінностями людини. Найбільш важливим для кожного є його власне та сімейне благополуччя. Коли екологічна поведінка узгоджується з цими пріоритетами, мотивація ще більше зростає (наприклад, купівля органічних продуктів харчування). Якщо вона суперечить пріоритетам, то такі дії будуть менш ймовірними (наприклад, купити менший будинок, хоча є всі можливості придбати більший) [4].

Список використаних джерел

1. Акопян В. Г. Основні чинники формування екологічної свідомості особистості / В. Г. Акопян // Вища освіта України. – 2011. – № 2. – с. 41-47.
2. Вороненко Т. І. Екологічні знання як компонент екологічної освіти і виховання / Т. І. Вороненко // Рідна школа. – 2012. – № 3. – с. 21-24.
3. Boehmer-Christiansen S., Skea J. Acid Politics: environmental and energy policies in Britain and Germany. Belhaven Press. 1991. – 296 p.
4. Kollmuss A. Mind the Gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? Environmenta Education Research. 2002, Vol. 8, No. 3, pp. 239-260.
5. Krajhanzl J. Environmental and Pro-environmental Behavior. School and Health. Health Education: International Experience. 2010, Vol. 21. – pp. 251-274.

6. Saunders C. D. The Emerging Field of Conservation Psychology. Human Ecology Review. 2003, Vol. 10, No. 2 – pp. 137-149.

7. Steg L., Vlek C. Encouraging pro-environmental behavior: An integrative review and research agenda. Journal of environmental psychology. 2009, 29 (3) – pp. 309-317.

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Грицько Тетяна Вячеславівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ

***Анотація:** У статті визначене поняття територіальної організації освітнього комплексу, виявлені чинники його формування та проаналізована структура освітнього комплексу Херсонської області.*

***Ключові слова:** територіальна організація освітнього комплексу, інтелектуальний потенціал, дошкільна освіта, загальноосвітні навчальні заклади, вища освіта.*

В умовах глибоких суспільних перетворень в Україні освіта є важливим чинником людського розвитку й економічного зростання. В національній аналітичній доповіді для ООН “Цілі розвитку тисячоліття: Україна” зниження якості освіти визнано актуальною проблемою у сфері людського розвитку. Пріоритетною ціллю розвитку країни повинно стати забезпечення якісної освіти впродовж життя. У зв’язку з цим виникає потреба в ефективній соціальній політиці, спрямованій на підвищення рівня і якості освіти всіх громадян та спроможній пом’якшити територіальну нерівність у наданні освітніх послуг населенню і забезпеченні держави кваліфікованими кадрами.

Освітній комплекс є фундаментом інтелектуального потенціалу, адже ставлення суспільства до освіти є найпершим показником його освіченості, розвиненості, духовності, здатності до розвитку і самовдосконалення.

Освітній комплекс - сукупність усіх закладів освіти, а також інших установ та організацій, що надають освітні послуги населенню в межах певної території.

Територіальна організація освітнього комплексу (ОК) – процес цілеспрямованого розміщення освітніх закладів, наукових установ, обслуговуючих підприємств, органів управління освітою у взаємозв’язку з системою розселення і виробництвом, в результаті чого досягається певний соціально-економічний ефект на основі задоволення освітніх потреб населення і попиту господарства у кваліфікованих кадрах.

Найважливішими рисами територіальної організації ОК є: залежність рівня розвитку і територіальної організації ОК від рівня розвитку і розміщення продуктивних сил; залежність територіальної концентрації навчальних закладів від особливостей систем розселення населення; територіальне комплексування закладів ОК України та територіальна диференціація ОК [1].

Під час його дослідження слід розглядати такі чинники формування: соціально-економічні, природно-географічні, історико-географічні.

Без всебічного аналізу окремих груп чинників неможливо скласти оптимальну схему територіальної організації освітнього комплексу та визначити найбільш обґрунтовані напрямки удосконалення та покращення його функціонування.

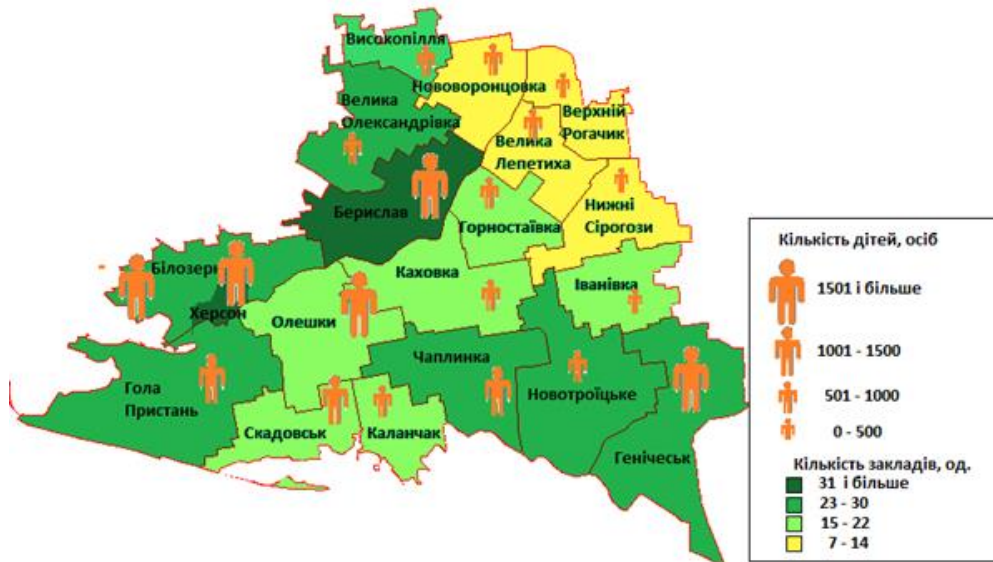
Територіальна організація ОК має свою структуру. Вона включає функціонально-компонентну, функціонально-територіальну та функціонально-управлінську складові.

До елементів компонентної структури освітнього комплексу Херсонської області відносять дошкільну освіту, загальну середню, позашкільну, професійно-технічну, вищу, післядипломна освіту, аспірантуру і докторантуру.

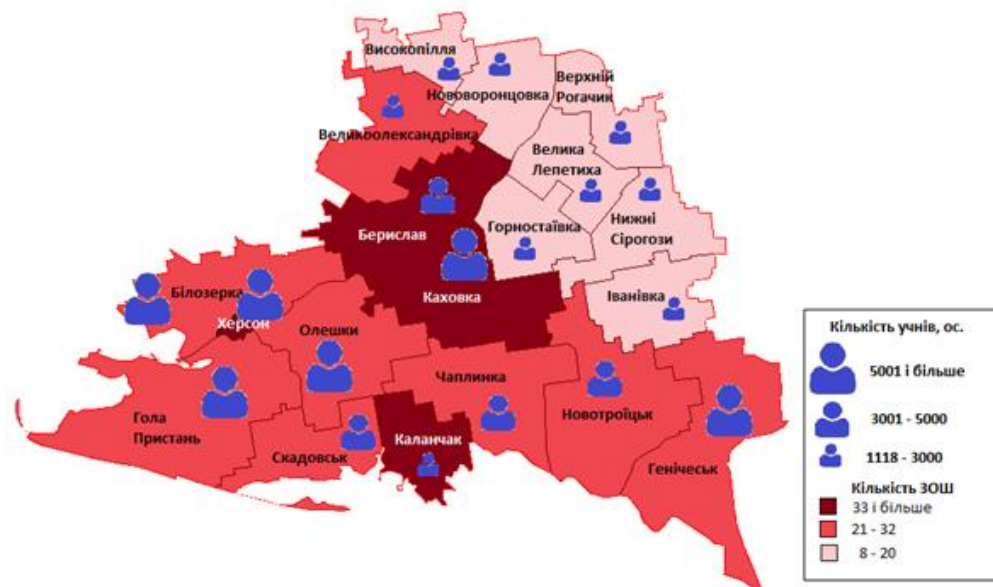
Усього в регіоні на кінець 2017 року 470 ДНЗ(мал. 1) [4]. Територіально найбільше сконцентровані вони у м. Херсоні – 79 закладів. Якщо проаналізувати сільську і міську

місцевість, то можна помітити, що 297 ДНЗ розташовані у селах і лише 173 – у містах, що говорить не про високу частку сільського населення, а про те, що міські дошкільні навчальні заклади розраховані на більшу кількість дітей. В них місць менше, ніж кількість дітей, у той час як у селах навпаки. Отже, тут можна говорити про зменшення чисельності сільського населення.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів формується з урахуванням демографічної, етнічної та соціально-економічної ситуації за освітніми рівнями. Відповідно до освітнього рівня функціонують загальноосвітні навчальні заклади I ступеня (початкова школа); II ступеня (основна школа); III ступеня (старша школа). Загальноосвітні навчальні заклади всіх трьох ступенів можуть функціонувати інтегровано або самостійно. Кількість учнів, ЗОШ та їх розподіл показано на мал. 2.

Мал.1 Дошкільні навчальні заклади у Херсонській області, 2017 рік [4]

Мал.2 Загальноосвітні навчальні заклади у Херсонській області, 2017 рік [4]

Функціонально-територіальний аспект структури розкриває взаємозв'язки між компонентами і територією. Він показує як територіально зосереджуються компоненти освітнього комплексу (ОК) в різних типах населених пунктів і як формуються різні територіальні їх поєднання. Цей аспект є найбільш географічний, оскільки відображає територіальні особливості формування і функціонування ОК [3, с.9].

Функціонально-територіальна структура освітнього комплексу є сукупністю точкових та регіональних елементів. Точкові елементи зі своїми зонами впливу формують регіональні елементи територіальної структури – соціально-географічні підрайони [2, с. 119].

Точковими елементами тут виступають пункти, центри та вузли розвитку освітнього комплексу.

Було виділено такі елементи територіальної структури освітнього комплексу Херсонської області: вузол – м. Херсон; центрами виступають міста обласного і районного значення і райони (Нова Каховка, Каховка, Берислав, Гола Пристань, Генічеськ, Таврійськ, Скадовськ, Олешки); пункти формують такі поселення, у яких функціонує хоча б один вид компонентної структури. Слід зазначити, що центри розвитку освітнього комплексу обов'язково повинні мати усі компонентні складові, якими характеризуються пункти та включають ще один або кілька інших видів компонентів освітнього комплексу [1, с.137].

На Херсонщині усі типи компонентної структури ОК, органи управління, а також заклади вузівського сектору науки представлені лише в обласному центрі, що виступає вузлом розвитку ОК та здійснює притягальний вплив на усі райони області та формує свої зони впливу. Є і такі населені пункти, що не мають жодного з освітніх компонентів освітнього комплексу.

Функціонально-управлінська складова відображає функціонування органів управління на певній території. Центральний орган державного управління галуззю - Міністерство освіти і науки України. Суть державного керівництва освітою полягає у визначенні стратегічних напрямів діяльності галузі, виробленні міністерством рішень, інструкцій, рекомендацій, які є обов'язковими для всіх навчальних закладів різних форм власності та відповідного їх дублювання іншими структурними ланками.

Сучасна функціонально-управлінська структура освітнього комплексу Херсонської області представлена Херсонською обласною державною адміністрацією та її підрозділами, зокрема головним управлінням освіти і науки та молоді. Складається з відділів: дошкільної, загальної середньої освіти та інспекції навчальних закладів; позашкільної освіти, виховної роботи та інтернатних закладів; та ін. [5].

Сьогодні суть керівництва освітою полягає в ухваленні рішень і рекомендацій на рівні міністерства та багаторазового їх дублювання органами нижчих структурних рівнів. Модель управління нижчих рівнів ґрунтується на моделі місцевого самоврядування, яка передбачає чітке розмежування функцій, відповідальності між обласними, районними та міськими органами. Органи місцевої влади та місцевого самоврядування, здійснюючи державну політику в галузі освіти, фінансують підпорядковані їм навчальні заклади, забезпечують розвиток їх мережі, соціальний захист учасників навчально-виховного процесу тощо.

Література:

1. Мельниченко Т. Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації: автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Мельниченко Тетяна Юріївна; НАН України. Ін-т географії. — К., 2005. — 21 с.
2. Патійчук В. О. Територіальна організація суспільства: Робоча навч. прогр. / В. О. Патійчук; Волинськ. держ. ун-т ім. Лесі Українки, ф-т міжнар. відносин, каф. міжнар. інформації, - Луцьк: Вежа, 2007. – 42 с.
3. Флінта Н.І. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області): дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. 11.00.02 «Економічна та соціальна географія» / Наталія Іванівна Флінта. – Київ, 2005. – 197 с.
4. Офіційний сайт головного управління статистики у Херсонській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Херсонської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://khoda.gov.ua/informaciya-pro-oblast/>

Галузь: «Сільське господарство»

МІНІМАЛІЗАЦІЯ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ ТА ПРЯМА СІВБА - ІНТЕНСИФІКАЦІЯ В ЕКОЛОГІЧНОМУ РАКУРСІ

Бутенко Андрій Олександрович
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Сумський національний аграрний університет
Україна, м. Суми

Дядечко Андрій Володимирович
студент
Сумський національний аграрний університет
Україна, м. Суми

Приймак Анна Юрївна
студент
Сумський національний аграрний університет
Україна, м. Суми

Курило Віталіна Миколаївна
студент
Сумський національний аграрний університет
Україна, м. Суми

***Анотація:** В останні роки розроблено і пропонується ряд систем землеробства, що претендують називатись сучасними і ресурсозберігаючими. В них враховуються ґрунтово-кліматичні умови, напрями спеціалізації, а в останнє десятиріччя – обов'язково ґрунтозахисний аспект. Ґрунти, що інтенсивно використовуються, настільки деградовані, що світова і вітчизняна практика змушена перейти на вищезгадані принципи землеробства.*

***Ключові слова:** ґрунт, пряма сівба, нульовий обробіток, системи землеробства.*

Технології безплужного обробітку ґрунту знайшли широке застосування на Заході. Фермери швидко оцінили і взяли на озброєння технології мінімального обробітку ґрунту. Суть раціонального використання потенційної родючості землі може бути визначена як можливість розробки систем обробітку ґрунту, які забезпечують умови для оптимального розвитку культур, найбільше придатних для кожного типу ґрунтів (за інших необхідних витрат). Саме цей основний фактор лежить в основі мінімального обробітку ґрунту [1].

Система обробітку ґрунту, яка забезпечує зниження енергетичних витрат шляхом зменшення глибини і кількості заходів обробітку, поєднання кількох технологічних операцій в одному агрегаті, дістала назву мінімального обробітку ґрунту.

Мінімальний обробіток часто супроводжується переуцільненням підорного шару ґрунту. Для уникнення цього періодично використовують чизелі, глибокорозпушувачі [2].

Існує й екологічна проблема застосування мінімальних та “нульових” обробітків, оскільки вони вимагають внесення гербіцидів. Так, у США до числа найнебезпечніших токсикантів, регламентованих у законодавчому порядку, віднесено 114 речовин, значна частина їх представлена пестицидами.

Починаючи із 90-х років у господарствах України докорінно змінився погляд на роль оранки як основного обробітку ґрунту. Все більшого поширення набувають різноманітні способи альтернативного обробітку ґрунту [1, 3].

Як відомо, плуг і плоскоріз (основне безполицеве знаряддя) мають один і той самий недолік – у процесі обробітку створюють плужну підощву. Зменшення глибини обробітку при застосуванні плоскорізів спричинило погіршення водопроникності ґрунту, утворення льодової кірки на озимих посівах, нерівномірний розподіл вологи по полю.

Окрім ґрунтових і кліматичних чинників значний вплив на системи землеробства, зокрема його провідну ланку – обробіток ґрунту мають економічні умови господарювання. У зв'язку з цим системи обробітку ґрунту формуються залежно від співвідношення витрат на оплату праці, засоби механізації, агрохімікати і навіть розмірів кредитних ставок [2, 4].

Для зміни ситуації на краще необхідна нова концепція землеробства, яка займе центральне місце в аграрній реформі на основі науково-технічного прогресу з урахуванням економічних, політичних, соціальних, енергетичних, матеріально-технічних і економічних умов. Землі, що залишилися в обробітку, необхідно використовувати продуктивніше на основі інтенсифікації технологій вирощування сільськогосподарських культур.

В останні 15-20 років сформувались дві основні концепції здійснення обробітку ґрунту. Одна з них передбачає можливість і необхідність у сівозмінах диференційованого застосування полицевих і безполіцевих знарядь. Інша наголошує на необхідності застосовування лише безполіцевих знарядь [1, 5].

За сучасних умов використання землі в Україні досягло критичного стану. Системи землеробства не відповідають змінам виробничих відносин, економічній, екологічній і енергетичній доцільності.

Головною перевагою безплужного обробітку є суто господарські моменти. Це виграш у часі, зменшення кількості обробітків, економія пального і коштів. *Мінімальний* обробіток передбачає любий метод обробітку ґрунту і сівби без застосування плуга.

Значна частина вчених застерігає від масового переходу до системи мінімального обробітку, наголошуючи на його значних недоліках. Багаторічний поверхневий обробіток приводить до переуцільнення ґрунту. Знижується аерація і температура ґрунту, що обмежує процеси мінералізації і нітрифікації, зростають втрати азоту, зменшується вміст гумусу. Навіть короткотермінове (3-4 роки) застосування обробітку без обороту пласта приводить до нагромадження недоступних для рослин сполук азоту.

Залежно від знарядь обробітку по-різному розподіляються мінеральні добрива. При плоскорізному обробітку вони концентруються переважно у верхньому шарі ґрунту 5-10 см. При оранці плугом перемішуються рівномірно по всій глибині орного шару 0-25 см. На відміну від азоту, переміщення фосфору дуже обмежене. Основна маса його при поверхневому внесенні акумулюється у верхньому (2-5 см) шарі ґрунту.

Дані, одержані в Інституті землеробства НААН, свідчать про погіршення фосфорного живлення рослин при безплужному обробітку, оскільки фосфор, що вноситься з добривами і рослинними залишками зосереджується, в основному, в поверхневому шарі. Різко погіршуються показники фосфатного живлення в нижній, вологішій частині орного шару ґрунту, зменшуючи його потужність. Нагромадження фосфору і калію переважно у верхньому шарі знижує загальну масу кореневої системи.

Слід зазначити, що не всі ґрунти придатні для поверхневих обробітків. Їх застосування прив'язане також до попередника. Після багаторічних трав потрібно тільки орати. При переході на безплужний і поверхневий обробіток забур'яненість посівів збільшується на 30-50%.

В умовах достатнього зволоження через низьку природну родючість ґрунту і велику забур'яненість полів, можливість мінімалізації обробітку ґрунту значно менша. У Західній Україні безполіцевий обробіток погіршує фітосанітарний стан, що збільшує застосування пестицидів на посівах сільськогосподарських культур.

Тенденція рослинництва у провідних країнах світу - це не відмова від плуга, а удосконалення технологій у напрямі зменшення питомої ваги машин і кількості їх проходів за рахунок поєднання декількох операцій в одному агрегаті, створення нових знарядь і технологій [2, 6].

Одним із різновидів мінімального обробітку ґрунту є пряма сівба по стерні чи дернині без будь-якого механічного обробітку ґрунту за винятком формування дрібних борозенок (щілин) для висіву насіння. Пізніше цей спосіб отримав назву нульового, або хімічного обробітку ґрунту. Відмовитись ви; основного впродовж 6000 років елементу технології - знищення бур'янів за допомогою розпушення ґрунту, стало можливим завдяки гербіцидам. По суті в цій технології всі агротехнічні заходи замінені на хімічні. Це найбільш небезпечна в екологічному плані технологія!

На перший погляд нульова технологія зводиться до 3-4-х операцій - внесення гербіциду, сівби, збирання. Але аналіз типової операційної технології вирощування озимої пшениці з допомогою сівалки "Great Plains" для одержання тільки 40 ц/га зерна показує, що тут необхідно застосувати 8 агрохімікатів. їх вартість значно вища за вартість оранки і підготовки ґрунту до сівби [4, 7].

Нульовий обробіток мало вивчений в Україні. Не можна спрощувати поняття "пряма сівба" до зниження кількості операцій і вважати, що вона допоможе вирішити сьогодні багато проблем на селі. Адже головним мотивом нульової сівби є економічна неспроможність вирощувати культури інакше. Відсутність техніки, пального не дозволяє виорати поле. Усі поверхневі обробітки слід розглядати як варіант, що рятує у безвихідному становищі завдяки зменшенню кількості робіт.

Перехід до нульового обробітку - це не "технологічний прорив" у науці, не скачок на вищий, рівень знань і технологій, а тільки тимчасовий вихід з критичної ситуації. Економічна вигідність цього шляху є досить суперечливою. Для переходу до нульової сівби потрібні чималі кошти. Необхідно придбати дорогу і складну спеціальну сівалку прямої сівби. Гостро постає проблема якісного внесення добрив і зниження їх ефективності.

Загальновизнано, що нульова технологія сприяє поширенню шкідливих організмів. Вона створює ідеальні умови для розвитку бур'янів, шкідників і хвороб. Розрахунки показують, що кошти на придбання пестицидів аж ніяк не менші від тих, що потрібні для проведення оранки, 2-3-х культивацій тощо [1, 5].

Висновок. Впродовж тисячоліть основною метою суцільного розпушення ґрунту було знищення бур'янів. Адже продроти борозенку, як це робить сівалка прямої сівби і кинути в неї насіння могли ще наші древні предки. Такі посіви були приречені на загибель, оскільки не витримували конкуренції з суцільним рослинним покривом. Питання, що природніше, безпечніше - використання гербіцидів чи агротехнічні способи боротьби з бур'янами, не потребує відповіді. У мінімальних (нульових) технологіях немає ні найменшого натяку на вирішення екологічних проблем, що неминуче постануть завтра. Адже немає нешкідливих пестицидів. Вони "омертвляють" ґрунт, викликають захворювання людей і можуть створити багато непрогнозованих проблем. Особливо небезпечним є забруднення отрутохімкатами зерна - основного продукту харчування.

Література:

1. Застосування способів основного обробітку ґрунту в сівозмінах /В.М. Кабанець, М.Г. Собко, О.В. Радченко. - Сад, 2015.- 16 с.
2. Bomba M., Kovalchuk Y. Complex influence of tillage and fertilization upon acidity and biological activity of Ukraine grey forest soils // III Scientific Conference «Natural and anthropogenic causes and effects of soil acidification». - Lublin, 2001. - P. 50.
3. Кротінов О.П., Косолап М.П. До історії розвитку систем обробітку ґрунту / О.П. Кротінов, М.П. Косолап. - Посібник Українського хлібороба. – Харків, 2010. – С. 83–91.
4. Косолап М.П. Система земледелія NO-TILL / М.П. Косолап, А.П. Кротінов. – К., 2011. – 372 с.
5. Томашевский С.М. Системы земледелія на современном этапе в условиях западных районов Украины / С.М. Томашевский // Вестник ЛДАУ: Агрономія. – 2002. – № 6. – С. 23–27.
6. Медведєв В.В. Оптимізація ґрунтово-агрохімічних факторів / В.В. Медведєв // Вісник аграрної науки. – 2001. – № 2. – С. 9–11.
7. Танчик С.П. Эффективность систем земледелія в Украине / С.П. Танчик // Вестник аграрной науки. – 2009. – № 12. – С. 5–11.

НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ПЕРЕЗИМІВЛІ ОЗИМИХ КУЛЬТУР ТА ЗАХОДИ БОРОТЬБИ З НИМИ

Бутенко Андрій Олександрович
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Сумський національний аграрний університет
Україна, м. Суми

Лященко Олександр Сергійович
студент
Сумський національний аграрний університет
Україна, м. Суми

Харченко Владислав Володимирович
студент
Сумський національний аграрний університет
Україна, м. Суми

Мащенко Олександр Анатолійович
студент
Сумський національний аграрний університет
Україна, м. Суми

***Анотація:** Загибель озимих посівів зумовлює недобір мільйонів тонн зерна, додаткові мільйонні витрати коштів на втрачене зерно, повторний обробіток полів, витрачене насіння, пересівання загиблих посівів ярими культурами тощо. Крім того, за таких умов порушуються плани проведення посівної кампанії, що призводить до запізнення сівби ярих культур і зниження їх урожайності; у хлібному балансі зменшується кількість зерна найвищої якості, бо пересівають озимі культури зернофуражними культурами.*

***Ключові слова:** озимі культури, вимерзання, урожайність, випрівання, зимостійкість.*

Важлива роль у вивченні причин загибелі озимих культур та розробці заходів їх збереження у період зимівлі відіграють агрономічна наука та прогресивна виробнича практика. Встановлено, що найбільшу стійкість проти негативних факторів зимівлі виявляють високоморозостійкі та зимостійкі сорти озимих культур, які сіють в оптимальні строки добірним протруєним насінням у якісно і вчасно підготовлений ґрунт із збалансованим режимом живлення і вмістом в орному шарі ґрунту не менше 20-30 мм продуктивної вологи. Озимі культури за таких умов встигають до настання зими нормально розкущитись, сформувати добре розвинену кореневу систему та вузол кущення, в якому нагромаджується достатньо цукрів (25-30 % від маси) як захисних речовин проти дії на рослину низьких температур [1, 4].

При організації захисту озимини у період перезимівлі необхідно встановити, від чого терплять і гинуть рослини, бо їх захист може бути пов'язаний із морозостійкістю або зимостійкістю.

Під морозостійкістю рослин розуміють їх стійкість проти низьких негативних температур до мінус 15 - 20 °С, озимого жита - до мінус 20 –22 С. Зимостійкість - це стійкість зимуючих рослин проти комплексу несприятливих умов зимівлі в осінній, зимовий і весняний періоди їх життя. Морозо- і зимостійкість - складні фізіологічні стани озимих рослин, які постійно змінюються залежно від їх віку та умов вирощування. Формуються морозо- і зимостійкість у рослин восени під час їх загартування [2].

Загартування відбувається у дві фази: 1) при температурі вдень близько 8-10 °С, а вночі - від нуля до 4 °С; 2) при середній температурі від нуля до мінус 5 °С. У першій фазі завдяки активній вегетації і процесам фотосинтезу, для яких особливо сприятливою є сонячна погода, у вузлах кущення нагромаджуються цукри, які при нічній температурі від нуля до 4 °С практично

не витрачаються як на ріст рослин, так і на процеси їх дихання. Внаслідок щоденного збільшення вмісту цукрів, який під кінець загартування досягає у вузлах кущення до 30 % і більше сухої речовини, рослини здатні витримувати зниження температури на глибині залягання вузла кущення до мінус 10 - 12 °С. У другій фазі відбувається зневоднення клітин і в них підвищується концентрація розчинних цукрів, у клітинах зменшується вміст так званої вільної води, яка легко замерзає, і підвищується вміст зв'язаної води, котра важко замерзає. Рослини стають ще стійкішими проти низьких температур: добре загартована пшениця витримує зниження температури біля вузла кущення до мінус 18-20 °С, озиме жито до мінус 23-24 °С, тритикале до мінус 19-21 °С, озимий ячмінь до мінус 14-15 °С.

Тривалість проходження першої і другої фаз загартування 20-25 днів. Проте навіть добре загартовані рослини (при вчасному висіванні добірного насіння в добре підготовлений ґрунт, внесенні потрібних добрив) не забезпечують 100 %-ї гарантії від вимерзання при переході температури через поріг критичної, яка для озимого ячменю становить мінус 12-14 °С, озимої пшениці мінус 16-18 °С, тритикале мінус 17-19 °С, озимого жита мінус 20-24 °С.

В Україні озимі культури найбільше терплять: у степових районах від вимерзання, лісостепових і степових - від льодяної кірки, вполіських - від випривання, вимокання, частково - від вимерзання.

Слід відрізнити вимерзання від замерзання. Озимина завжди вимерзає, бо взимку температури в районах її вирощування переважно мінусові, але при цьому не гине.

Вимерзання. Причиною загибелі рослин є сильне зневоднення протоплазми клітин внаслідок замерзання так званої вільної води в міжклітинних просторах з утворенням кристалів або суцільної крижаної оболонки при раптовому зниженні температури (наприклад, при сильному морозі відразу після відлиги) і відтягуванні внутрішньоклітинної води. Це призводить до зневоднення клітин і коагуляції колоїдних розчинів у клітинах та їх загибелі. Вимерзання, як зазначалося, спостерігається при критичних мінусових температурах, властивих для кожної озимої культури.

Зовнішні ознаки вимерзання бувають різними. Частіше, рослини залишаються зеленими, а після відтавання втрачають тургор, жовтіють і засихають. Вимерзання починається із старих листків, а потім поширюється на молодші органи. Особливо шкідливим є пошкодження вузла кущення, тому заходи захисту рослин від вимерзання завжди мають бути спрямовані насамперед на те, щоб запобігти зниженню температури до критичної у зоні залягання вузла кущення.

Коли критичні температури тримаються недовго, вимерзання може й не бути, оскільки на рослини впливає не тільки абсолютний мінімум температури, а й тривалість її дат.

Щоб зменшити шкоду від вимерзання, слід використовувати для вирощування найбільш морозо- і зимостійкі сорти озимих культур. Велике значення має сівба в оптимальні строки (поспішність із сівбою призводить до переростання рослин, а в разі запізнення з нею сходи до настання зими бувають недорозвиненими (в обох, випадках: морозостійкість знижується)), внесення до сівби фосфорно-калійних добрив, більш глибоке загортання насіння, особливо озимої пшениці, у якої при цьому глибше закладається вузол кущення (якщо насіння загортати мілко або в неущільнений ґрунт, вузол кущення формується близько до поверхні ґрунту і пошкоджується морозами), та особливо снігозатримання. При температурі повітря мінус 30°С ґрунт, не вкритий снігом, промерзає біля вузла кущення до мінус 20-22°С, що викликає загибель практично всіх озимих культур, а при шарі снігу всього 15 см - лише до мінус 7-11°С, що не шкодить навіть озимому ячменю. Сніг затримують снігозатримувачами, утворюючи валки поперек панівних вітрів. Найкраще це робити під час випадання снігу, яким відразу закриваються оголені між валками місця. Сніг затримують також за допомогою куліс.

Вимокання. Найбільшої шкоди рослинам озимих культур завдає осіннє, а потім ще й весняне застоювання води і перезволоження ґрунту.

Застоювання талих вод і вимокання рослин із факторів зовнішнього середовища сприяють високий рівень підґрунтових вод, погані водно-фізичні властивості ґрунту, слабка його водопроникність, ступінь оглеєння і перезволоження, важкий гранулометричний склад, випадання великої кількості опадів, утворення притертої льодової кірки, глибоке промерзання ґрунту, повільне наростання позитивних температур у весняний період. З іншого боку, ступінь

вимокання зумовлюється етапом розвитку: рослини, що добре розкущилися, пошкоджуються менше, ніж слабкі, які встигають утворити лише два-три листочки; добре загартовані рослини і менш ослаблені протягом зимового періоду також відзначаються більшою стійкістю проти вимокання. Слід зазначити, що перезволоження ґрунту в період активної вегетації зернових культур, у тому числі й озимих, також негативно впливає на рослини.

Загибель рослин від вимокання починається з мацерації меристематичних тканин листової піхви, а потім відбуваються руйнування воскоподібних речовин клітинних стінок, розпад хлоропластів, втрата тургору і ослизнення.

Вимокання - настільки шкідливе явище, що навіть короткочасне застоювання на посівах талих вод призводить до їх зрідження, ураження кореневої системи рослин хворобами, зменшення інтенсивності ростових процесів, запізнення з настанням фаз розвитку, зменшення продуктивної кущистості, величини колоса, їх озерненості, виповненості зерна, а отже, й до значних втрат врожаю.

Боротьбу з вимоканням посівів озимих зернових культур потрібно розпочинати з профілактичних заходів, спрямованих на поліпшення водно-фізичних властивостей ґрунту шляхом влаштування мілкового закритого дренажу, системи відвідних каналів, вапнування кислих ґрунтів, систематичного внесення органічних і мінеральних добрив. Поряд з цими агротехнічними заходами слід забезпечувати підвищення морозо- і зимостійкості рослин.

Випрівання. Сніг, навіть при метровому шарі, не перешкоджає нормальному газообміну рослин, оскільки повітря під ним за вмістом кисню майже не відрізняється від повітря над його поверхнею. При тривалому перебуванні рослин під глибоким шаром снігу вони відчувають нестачу не в кисні, а в запасних речовинах, необхідних для нормального дихання та обміну речовин. У зв'язку з цим процес випрівання озимих дослідники розподілили на три фази: 1 - вуглеводне виснаження озимих рослин; 2 - розпад органічних речовин (білків та ін.); 3 - ураження сніговою пліснявою ослаблених на зиму рослин [2, 3].

Причинами ослаблення рослин можуть бути осіннє перезволоження, нестача елементів живлення й освітлення у період з'явлення сходів і кушення, випадання снігу на не досить промерзлий ґрунт, а також пізнє танення снігу весною. Результати досліджень з вивчення причин випрівання озимих хлібів переконливо свідчать, що стан ґрунту в період утворення глибокого снігового покриву є одним з факторів, які визначають ступінь випрівання рослин лише в тих місцевостях, де наступні умови перезимівлі озимих посівів (температура повітря, випадання опадів, тривалість зимового періоду, висота і строки залягання снігового покриву) не можуть тривалий час змінити температуру під снігом.

Для запобігання випріванню посівів слід дотримуватись оптимальних строків сівби озимих культур, не допускати ранньої сівби, за якої формується густий травостій і ґрунт важко промерзає. У разі випадання товстого шару снігу на не промерзлий ґрунт його ущільнюють котками, але слід урахувати при цьому, що при настанні відлиги може утворитися льодяна кірка, яку, можливо, теж треба знищувати. Перерослу озимину, особливо озиме жито, інколи восени підкошують на висоті не нижче 10 -12 см. На перерослій озимині практикують також культивування снігу з використанням широко розставлених лап-підгортачів, що сприяє швидшому промерзанню ґрунту. Іноді випускають на занесені снігом посіви табун молодняка (телят або овець) для ущільнення снігу.

Випирання. Випирання має місце при сівбі озимих культур у свіжозораний ґрунт та внаслідок різких коливань температури навесні. У висіяної в пухкий ґрунт пшениці через його осідання розривається коренева система й вузол кушення залишається на поверхні ґрунту (пасивне випирання). Різкі перепади денних і нічних температур рано навесні зумовлюють випирання вузла кушення на поверхню ґрунту льодом, який утворюється при нічному замерзанні води (активне випирання). Вузли кушення, які виявилися на поверхні ґрунту, можуть загинути від морозів або нестачі води [2].

При випиранні рослин застосовують коткування посівів кільчасто-шпоровими котками, що сприяє кращому контакту рослин з ґрунтом і вони швидше та краще вкорінюються. Якщо виникає потреба у проведенні сівби озимих культур у свіжозораний ґрунт, його обов'язково перед сівбою ущільнюють важкими котками. Необхідно також глибше загортати насіння.

Льодяна кірка в окремі роки дуже шкідлива, особливо в морозні зими. Вона буває притертою й висячою. Висяча, або так звана «брудна», кірка з'являється на посівах озимих тоді, коли сніг тоне частково. Після похолодання на його поверхні утворюється щільний льодяний шар, а під ним нещільний шар снігу або порожнечі. Висяча кірка здебільшого не шкодить рослинам, навіть відіграє певну захисну роль, але при тривалому її зберіганні може створюватися «парниковий ефект»: рослини можуть піти в ріст, і інколи спостерігається їх випрівання під такою кіркою рослин, які почали вегетацію [1, 3].

Якщо відлиги тривалі й сніг тоне майже повністю або просочується водою, на посівах залишається шар води, яка, замерзаючи, утворює суцільну льодяну кірку. Дощі під час відлиги посилюють ці утворення. Така кірка вмерзає у ґрунт на глибину його відтавання, а вузли кущення й корені рослин вмерзають у лід.

Дія притертої кірки різнобічна. Лід механічно пошкоджує рослини. Він у п'ять разів теплопровідніший, ніж сніг, і посилює дію морозів, тому рослини швидше вимерзають. Під кіркою порушується газообмін, рослини відчувають нестачу кисню. У них переважає аеробне дихання з утворенням спирту, який токсично діє на клітини. Шкідливість кірки підвищується із збільшенням її товщини й часу перебування на посівах. Краще виживають під кіркою добре розвинені рослини.

Якщо льодяна кірка нетовста й вмерзають тільки вузли кущіння, а листки перебувають на повітрі, то такі рослини виживають, оскільки повітря проникає по міжклітинниках з листків у кореневу систему. Льодяна кірка не утвориться, якщо після відлиги випадає сніг, що не дозволяє морозу глибоко проникнути в ґрунт, тим самим запобігаючи його негативний вплив на рослини.

Висновок. Отже, перезимівля озимих хлібів є однією з найважливіших агрономічних проблем у виробництві зерна, яку потрібно завжди враховувати і знаходити засоби максимального зменшення її шкідливих наслідків.

Література:

8. Визначення стану озимих рослин на час припинення вегетації та методи визначення їх життєздатності в зимовий період / В.М.Кабанець, М.Г.Собко, Івченко В.Мта ін. – Сад: Інститут сільськогосподарства Північного Сходу. – 2014. – 24 с.
9. Лихочвор В. В. Рослинництво. Технології вирощування сільськогосподарських культур / В. В. Лихочвор. – Львів,: Афіша, 2004. - 808 с.
10. Методика визначення господарської урожайності основних сільськогосподарських культур: наук.- практ. реком. / Кабанець В.М, Собко М.Г. – Сад: Інститут сільськогосподарства Північного Сходу. – 2017. – 12 с.
11. Bomba M., Kovalchuk Y. Complex influence of tillage and fertilization upon acidity and biological activity of Ukraine grey forest soils // III Scientific Conference «Natural and anthropogenic causes and effects of soil acidification». - Lublin, 2001. - P. 49-52.